Mirko Poštenjakovič.

Povest za dečke od 12.—15. leta.

Posebno primerna za rokodelske učence.

Nemški spisal **Fr. Frisch;**

prosto poslovenil

Janko Leban

K. K. LYCEAL BIBLIOTHE ZU LAIBACH

Drugi natisk.

V Ljubljani.

Založil in prodaja J. Giontini, knjigotržec.

1901.

IN = 03000604 9

Natisnila Katoliška Tiskarna v Ljubljani.

KAZALO.

Prvo poglavje.
Iz vasi v mesto . . . . . .

Drugo poglavje.
Pri mojstru Mlakarju . . . . . .

Tretje poglavje.
Nezgode . . . . . .

Četrto poglavje.
V bolezni . . . . . .

Peto poglavje.
Vesel dan . . . . . .

Šesto poglavje.
Novo učenje . . . . . .

Sedmo poglavje.
Na potovanju . . . . . .

Osmo poglavje.
Staro znanje . . . . . .

Deveto poglavje.
Plačilo vrlemu Mirku . . . . . .

Na novo so izdane:

	Cena
Grizelda, kmetica in grofica, povest	20 vin.
Hoffmann: **Čas je zlato**, „	72 „
Leban J.: **Pri Vrbovčevem Grogi**, povest	40 „
Leban J.: **Mirko Poštenjakovič** povest	40 „
J. F. Cooper: **I. Strelec**, povest .	48 „
Nezgoda na Palavanu, povest . .	40 „
Vrabl R.: **Božični darovi**, povest	32 „
— — **Vstajenje**, povesti . .	40 „

Po zelo znižani ceni je dobiti:

Turkuš J.: **Črna gora**, pripovedna pesem	10 „
— — **Pesmi**	20 „
— — **Korenitim kritikom ljubljanskim**, slov. pevec	10 „
— — **Vojska i Mir**, melodr. v treh dejanjih . .	20 „

Prvo poglavje.

Iz vasi v mesto.

Tam, kjer se stikata pogorji, obrasli z jelovimi gozdi, so stale med listnatim drevjem skrite, nizke hišice breške vasi. Le zvonika niso mogli zakriti visoki drevesni vrhovi. S šiljasto kositernasto streho je ponosno kipel v sinji zrak, da si ga lahko videl že od daleč. Blizu cerkve je stalo dvonadstropno poslopje z mnogimi okni, iz poslopja si navadno čul drdranje delajočih strojev. A danes so stroji mirovali; zakaj bila je nedelja, in ob nedeljah in praznikih ni delal nihče. Možje, žene in tudi otroci, ki so med tednom oživljali prostore tega poslopja, so danes odložili vsednje halje[1]) ter počivali.

Na drugem koncu vasi je stala tako imenovana „delavska hiša“; v njej je stanovalo največ družin, ki so delale v breški suknarnici. Bilo je to poslopje od trdega

[1]) Vsednja halja = vsakdanja, delavska obleka.

kamena, dolgo in obširno, pa nikakor ne všečno in bogato zidano; od zunaj celo z apnom ni bilo ometano. V dolgi vrsti je bilo okno pri oknu. Proti večeru je bilo največ oken odprtih, da je prihajal hladen zrak v ozke soparne sobice, ki so bile večinoma stanovanje in kuhinja obenem. Dasi je bilo že pričetkom septembra, je vendar solnce pripekalo še tako močno kakor julija meseca.

Gospodinje so pripravljale večerjo, ki je bila kljubu nedelji malokje za gospodarja iz mesnate jedi; možje so pa stali v skupinah na zelenem borjaču; otroci so se igraje veselili na vaški ulici. Oni, ki niso imeli skrbeti za družino, ali ki so se hoteli okrepčati po delu v minulem tednu, so šli v gostilno ter se zabavali v družbi kmetiških mladeničev pri pivu in pri kegljanju.

Obširni borjač pri hiši breških delavcev je bil ograjen z visokim zidom; za zidom pa se je raztezal bujno-zelen travnik, viseč k ribnjaku, črez katerega je držal most. Na trati je čepela ženska. Videlo se jej je, da je bolehna in siromašna, dasi še ni bila v oni dobi, ko si človek ne more več zaslužka pridobivati z delom svojih rok. Ženska se je zavijala v volneno ruto ter pogledovala proti mostu, kakor bi koga pričakovala.

Mesečna svetloba se je uprav razlila skozi vejevje vrb, rastočih onkraj ribnjaka, ter razsvetljevala mostič, kar se prikaže na njem na pol odrasel deček. V roki je nosil zavitek. Ko ugleda ženo, samotno sedečo na višini, pohiti proti njej.

„Ali si bil že pri vseh, Mirko?“ vpraša ženica prišleca.

Deček prikima, potem reče: „Naposled sem bil pri botru. Ponudil se mi je, da me popelje s svojim konjem jutri v mesto. A zahvalil sem ga za to, saj potrebuje konja doma za druge reči. Mislim, da se ne utrudim, dasi bodem hodil nekaj ur; noge imam, hvala Bogu, zdrave, in tudi moja butara ni pretežka.“ Komaj pa Mirko izreče te besede, skoro plaho pogleda svojo mater; ženska je bila namreč njegova mati. Dečku se je zdelo, da siromašni ženici njegovo pripovedovanje nemilo dé; zato takoj jame govoriti o drugi reči. „Boter mi je povedal mnogo lepega o prihodnjem mojem mojstru, o gospodu Mlakarju. Rekel je, da je sicer nekoliko oster, pa dobrega srca; vsakdo, ki se je izučil v njegovi delavnici, je postal brdak človek in spreten ključaničar.“ To rekši, deček prisede k materi v travo, in ženica se mu ljubko nasmehlja. Očividno jo je veselilo, da je iznova slišala hvaliti moža, h kateremu se odide jutri njen sin roko-

delstva učit. Ločitev od dragega otroka jej je bila sicer težka; saj odkar jej je umrl mož, ki je bil delavec v vaški tvornici, je imela le še njega, ljubljenega sina Mirka. Da je premožna, bi zapustila Breg ter odišla s sinom v mesto. Ker pa ni imela drugega kakor nekaj trdo prihranjenih goldinarjev, je morala biti vesela, da jej je tvorniški gospodar prepustil v delavski hiši sobico, kjer je smela stanovati brezplačno. Vrhutega je na Bregu zdravnik ni nič stal, kar je bila zanjo velika dobrota, ker ga je večkrat potrebovala zaradi bolehnosti. Tako je torej morala opustiti željo, da bi šla s sinom v mesto. Že pred nekaterimi tedni je bila sklenila, da se radovoljna vda v svojo usodo; a danes je morala zbirati vse moči, da bi se kazala vsaj vpričo Mirka dovolj trdno ter da bi deček ne opazil, kako težko jej dé njegovo slovo. Njej je bilo do tega, da deček vesel stori prvi korak v življenje, dasi je bila opazila že minule dni, kako so mu čestokrat rosile oči in kako si je z rokavom potezal preko njih, da bi zakril žalost.

In tudi danes, ko je deček molče sedel poleg nje, mu je polnila dušo velika žalost. Mati pa ga poboža, pritisne njegovo glavo na svoje prsi ter mu gladi lase; ob tem poskuša govoriti precej trdno: „Ne jokaj se,

otrok moj, saj se ne ločiva za vselej! Zahvali Boga, da nama je bilo mogoče najti dobrega gospodarja Pomore ti do tega, da si bodeš kdaj služil dober kruh, gotovo boljši, kakor bi ga imel tukaj na Bregu. Torej skleni, da boš vztrajal, in naj se ti pripeti že karkoli, potrpi vse. Pomisli, preden minejo štiri leta — in ta doba mine kmalu — bode tvojega učenja konec! Kaj ne, da se potrudiš, da se dobro izučiš svojega rokodelstva? Priden bodeš, dober, pobožen, tak, da te bodo vsi radi imeli, ne li? In, če bi ti bilo kdaj slabo, pomisli na današnji večer, pomisli na starše in na Boga, in gotovo ukreneš pravo!“

Ne da bi odgovoril, poljubi Mirko mater na upalo lice, potem se jej izvije iz naročja ter prime zavitek, ki ga je bil prinesel s seboj. „Tu mi je botra podarila nekaj okajenega mesa; meni ga ni treba; ná ga ti, mati, da si ž njim priboljšaš kosilce. Gospod Mlakar bi me lahko imel za sladkosnedeža, ko bi videl, da dohajam s takim jedilom v njegovo hišo.“ Mirkova mati pa ni hotela nič slišati o vsem tem in se je branila mesa; a ko jej Mirko le prigovarja, se vda ter vzame meso, da ne bi žalila dečka. Potem se napotita proti domu, zakaj bilo je že pozno. Iz bližnje gostilne se je slišalo hrumenje opitih pivcev ter piskanje

razglašenih godal; vmes pa so ropotale krogle po razsvetljenem kegljišču. To vse je Mirku in njega materi dolgo kalilo ljubi nočni mir; vrhutega jima razne misli in skrbi niso dale tako hitro zatisniti oči. Šele po polnoči zadremlje Mirko; a že kmalu potem ga mati vzbudi, zakaj z vaškega zvonika je udarila ura tri; bil je torej čas, da se napravi na pot. To se precej zgodi. Mati in sin sta drug drugemu prikrivala občutke. In tako sta delala tudi na kratki poti, na kateri je mati spremila sina. Daleč ni mogla ž njim, najsi bi bila sicer rada, zakaj njene noge so bile šibke in bolne.

Kake četrt ure od Brega, ob stranskem poljskem kolovozniku, po katerem je hotel kreniti Mirko, sta mati in sin obstala. V slovo se gorko objameta in poljubita; potem deček zasliši še materine besede: „Spominjaj se včerajšnjega večera ter pridi k meni, brž ko smeš —“ In zdaj se mamica obrne, da se vrne na Breg. Mirku pa poidejo besede, da bi jej odzdravil; deček postoji ter nepremično gleda za odhajajočo ženico, dokler mu ne izgine v daljavi. Naposled se vzbudi iz premišljevanja. In kakor bi hotel ubežati mislim, pospeši korak ter krepko odhiti po znanem potu. Ko se jame svitati, že zagleda v daljavi očrte mesta z njego-

vimi mnogoštevilnimi hišami in stolpi, seveda še vse nerazločno.

Pred zadnjimi hišami v predmestju se nekoliko ustavi. Hotel je najprej zajtrkovati. In dasi ni imel ne mize ne stola ter kruh ni bil nič boljši kakor navadno doma, mu vendar ni še nikdar tako zgodaj in tako dobro teknil kakor danes. Čeprav ne v nogah, a občutil je v želodcu, da je storil dolgo pot. Zdaj si otrese tudi prah s črevljev in z obleke ter si uredi potno torbo, da stopi čeden in reden pred gospodarja, ki ga gotovo že pričakuje.

Drugo poglavje.

Pri mojstru Mlakarju.

V stranski ulici sredi mesta je stala med dvema večjima poslopjema barvana hiša ključaničarja Mlakarja. Nad velikimi hišnimi vrati je visel velik pozlačen ključ, a nad ključem se je lesketalo z velikimi črkami ime mojstrovo. Zdaj pridrdra voz ter se ustavi pred hišnimi vrati. Možje z visokimi usnjatimi predpasniki, s črnikastimi, žilavimi rokami, pridejo iz delavnice nakladat na voz nekaj preklad, plan, podbojev in železnih omrežij. Neki deček —

gotovo rododelski učenec — je pomagal možem. A zdajci se prigodi, da zdrsne dečku železni izdelek iz rok; padši z visokega voza, se izdelek nekoliko poškoduje.

„Nerodnost nerodna!“ zavpije ključaničarski pomočnik, mladenič pri dvajsetih letih, stopivši iz delavnice. „Ali ne moreš držati bolje?“ To zagrmevši, potegne dečka z voza, ter ga jezen tako zlasa, da mu ostane šop laš v roki. — Mirko je stal že nekaj časa nasproti ključaničarjevi hiši ter opazoval delavnico, v kateri mu bode prebiti nekaj let; obenem se je izkušal ohrabriti, da bi vstopil. V tem pa je bil pridrdral omenjeni voz; da ne bi delavcev motil v nakladanju, je sklenil Mirko počakati. In tedaj je videl vse, kar se je bilo dogodilo pred hišo ključaničarjevo. Silno poparjen je bil zaraditega; mahoma ga je minil ves pogum, in najraši bi se bil takoj vrnil domov. Pa je li mogel? Ali ne bi bila mati nemilo iznenadena, ko bi se vrnil že tako brzo? In ali se ne bi mu znanci smejali zaradi njegove boječnosti, ko bi zvedeli, zakaj se je vrnil? Ko tako premišljuje, se prikaže na pragu mojster Mlakar sam; skoro gotovo ga je bil privabil glasni jok rokodelskega učenca. En sam pogled — in mojster Mlakar je vedel, kaj se je prigodilo. Dečku namigne, naj odide v hišo, a nato

se resen obrne k pomočniku ter mu očita, da je z dečkom preoster in prenemil. Mladenič je molčé in zmeden poslušal gospodarjeve očitajoče besede; Mirko pa nato prosteje dihne. Kar objel bi bil mojstra Mlakarja, saj je bil gotovo mož brdak in milosrčen!

Ko voznik odpelje naloženo blago, se utolaženi Mirko napravi črez cesto naravnost v ključaničarjevo hišo. Mojster Mlakar je stal ravno tedaj na borjaču, kjer je imel navado delati s pomočniki o lepih, toplih dneh. Mirko se približa Mlakarju ter se mu spodobno odkrije. „Aha!“ zakliče močni, kratkoostriženi, temnobrkasti mož, „ti si Mirko Poštenjakovič, ne li?“ Deček pritrdi. „No, srčno pozdravljen! Le bodi zmerom reden in čeden in glej, da boš opravičeval lepo svoje ime, da bodeš zmerom pošten! A to ti povem takoj: Dosti govoriti se mi ne ljubi. Torej moraš imeti zmerom odprto oko in uho! Zdaj pa pojdi z mano; pokažem te gospodinji; obenem ti naznanim, kakšna navada je pri nas.“

„To je naš novi učenec“, reče mojster svoji ženi, prišedši v kuhinjo. Gospodinja je stala uprav pri ognjišču ter kuhala. Radovednost in dobrosrčnost se jej je kazala na širokem obrazu, ki jej je bil od ognja še bolj rdeč kako po navadi. „No, to je

prav, to je lepo!“ odgovori žena, prijazno prikimavši dečku. „Nadejem se, da se pri nas kmalu udomačiš. Le glej, da bodeš dobro izhajal z mojstrom, zakaj povem ti“ — dostavi gospodinja ter se namuza — „naš mojster je železen mož, trden in neupogljiv. Z drugimi besedami: Dober mož je; a kjer je treba ukreniti kaj odločnega, ne premišlja dolgo. Posebno ne more trpeti dečkov, ki se vedejo kakor slabotne deklice!“ Mirko bi bil rad odgovoril, pa ni vedel, kaj; posebno zadnja opomnja gospodinjina ga je bila popolnoma zmedla. Je li bil res tako klavern, da je mogla ženska dvomiti, ali je sposoben za težavni ključaničarski stan? Tega suma se je hotel takoj otresti. V dečku se je nekaj zgenilo, kakor bi rad stekel takoj v delavnico, kjer bi se marljivo gibal, češ, da se posvečuje delu z dušo in telesom!

Toda za sedaj je moral ostati še miren. Poklonivši se gospodinji, odide Mirko z gospodarjem gledat svojo spalnico. Bila je to temna sobica, z oknom obrnjenim na dvorišče. V njej ni bilo prostora za dve postelji. In vendar sta bili dve postelji v njej, in to druga nad drugo kakor prvo nadstropje nad pritličjem. Mirko je osupel gledal to napravo, ki mu je bila dozdaj neznana. Zdela se mu je vse drugo, le ne priležna. Mojster Mlakar je skoro gotovo

uganil njegove misli, zakaj rekel je Mirku: „Ne misli, da je stvar tako slaba, kakor se ti zdi. Pri našem rokodelstvu se spi zvečer dobro tudi na tleh na goli slami. Kmalu se sam prepričaš o tem. Ti, kot mlajši, bodeš spal v zgornji postelji; tvoj tovariš pa bode počival v spodnji. Pri nas vstajamo ob petih zjutraj; kdor še o polšestih ni v redu, ta ne dobi zajtreka. Postiljati si moraš seveda sam; istotako bodeš s tovarišem pospravljal v sobi. V tem delu se bodeta vrstila; ta teden bodeš pospravljal ti, drugi teden on. V to skrinjo“ — Mlakar pokaže na staro leseno pripravo pri vratih — „bodeš spravljal svoja oblačila. Tako, zdaj si pa obleci slabše oblačilo ter pridi potem k meni v delavnico.“ — To rekši, gospodar odide, pustivši Mirka samega v sobici. Deček hitro stori, kar mu je ukazal mojster. Komaj mine deset minut, se že pokaže v delavnici v vsakdanjem oblačilu, ki ni bilo brez krp. Mojster Mlakar je uprav koval železo, da so iskre frčale daleč na okrog. Za nekoliko časa preneha močni mož z delom. Eden pomočnikov pa pristopi k njemu ter s kleščami vzame z nakla železo, ki ga Mirko takoj spozna za velik vratni zapah. Pomočnik vrže železo v bližnje korito, da je sikalo v vodi. Mojster Mlakar odide, a se kmalu vrne ter izroči Mirku nov usnjat pred-

pasnik. „Priveži si ta-le predpasnik“, reče prijazno, „sicer bi mladi ključaničar ne bil popoln. Zdaj pa pojdi hitro na delo. Deni novo oglje na ognjišče ter ga poškropi z vodo. Potem mi stopi lepo in enakomerno na mehov podnožnik; tu lahko gledaš, kako se železo kuje.“ Z veliko gorečnostjo izvrši deček mojstrov ukaz; stvar se mu je zdela prav lahka. Toda ni trajalo dolgo, ko se je čutil silno utrujenega; pot se mu pokaže na čelu. Mojster Mlakar se je delal, kakor ne bi opazil ničesar. Le časih je zopet ogovoril Mirka, da ga je opozoril, kako se prime to ali ono, kako se zove to ali ono orodje, kako je ime temu ali onemu izdelku.

Proti koncu dneva si je Mirko mislil, da je že zveden v ključaničarstvu, čeprav si je moral priznati, da mu je še marsikaj neznano. Uverjen je bil, da to rokodelstvo ni tako lahko, kakor si je mislil izprva. Tudi součenca je bil spoznal v tem; istotako si je zapomnil imena peterih rokodelskih pomočnikov, ki so bili v službi pri mojstru Mlakarju. Njih vsak mu je bil prijazen, razen onega najmlajšega pomočnika, ki ga je bil najprej videl davi. Mladenič je gledal zmerom nejevoljen okrog sebe; njegova beseda je bila ostra in odurna. Toda bil je jako priden in spreten; zato ga je imel mojster rad in mu njegove neljubeznivosti

ni štel v zlo. To je Mirku povedal njegov starejši tovariš, ko sta smela zvečer iti v ubožno spalnico. Ratko, tako se je zval Mirkov sodrug, je govoril še dolgo ter pravil o tem in onem, kaj vse je že doslej izkusil v svojem stanu. Pa kmalu ga je prepričalo enakomerno globoko dihanje, ki je prihajalo iz „prvega nadstropja“, da oni tam-le gori že trdno spi po naporih prvega dne v svojem novem poklicu.

Teden za tednom se je Mirko čutil srečnejšega v delavnici. Vesel je bil, da je vsak dan prihajal spretnejši in krepkejši. Dobrovoljno in vzpodbudno ga je čestokrat pogledoval mojster Mlakar; to pa je povzročalo, da je bil srečni deček še zadovoljnejši. Seveda ga je zima nekako stresla. Na rokah so se mu naredili ozebki, ki so ga časih boleli prav hudo. Ali čvrsti deček, kakršen je bil naš Mirko, ni dosti maral za to; celo tolažil je milo tožečega součenca, kateremu se v tem oziru ni godilo kar nič bolje. Res da so prišli tudi za Mirka časih trenutki, ki so ga silno trli, ali kmalu ga je minila ta slabost, ko je pomislil, da se bližajo božični prazniki. Saj bode smel takrat iti za dva dni domov na Breg, kakor mu je obljubil sam mojster Mlakar. Koliko ima povedati dobri mamici! Zadnji čas jej je sicer pisal pogostoma; toda pismeno ni

mogel vsega razložiti tako nadrobno, kakor bi lahko to storil ustno; pa saj tudi ni bil dobro izurjen v pisanju! Šola na Bregu je bila namreč dalje časa brez učitelja, tako da je bil hodil Mirko vsega le kaka tri leta v šolo. V tem času, se ve, se ni mogel naučiti tega, kar terja vsak dan od vsakega človeka. To je naš Mirko spoznal šele kot rokodelski učenec. Sramoval se je, hudo se je sramoval, če so se rokodelski pomočniki smejali njegovim zapiskom, ki jih je moral oskrbovati časih. Storili so to pa zategadelj, ker Mirko ni le pisal grdih črk, nego tudi pravopisa ni umel. Tudi z računanjem je šlo le počasno, zato je bil mojster Mlakar časih že prav nejevoljen. A kaj šele z risanjem! O tem ni imel Mirko niti pojma! In vendar mu je bilo uprav risanje neizogibno potrebno, ako ni hotel vse žive dni ostati le — šušmar. Zategadelj je že mesec dni veselo in vestno zahajal vsak teden dvakrat v večerno šolo za rokodelske učence, kar mu je bil dovolil sam mojster. Tu bi ga bil gledal, dragi čitatelj, kako je pazil na vsako učiteljevo besedo! Zal, ni se mogel doslej naučiti mnogo novega; zakaj največ učencev je bilo nevednejših od njega, in torej se je gospod učitelj pečal večinoma le ž njimi. Pa vedoželjnost, ki se je bila vzbudila v Mirku, se ni dala več odpraviti.

Neko nedeljo popoldne dobi dovolitev, da se gre izprehajat. Napoti se k rojaku z Brega, ki je bil več let starejši od njega. Mirkov rojak, ki je v mestu hodil v višjo realko, je bil nekega dne slučajno srečal našega rokodelskega učenca na ulici ter mu rekel, naj pride o priliki k njemu. In to povabilo je Mirko danes porabil. Ob razgovoru razodene Mirko dijaku, kaj ga vse skrbi; a ta ga povabi, naj prihaja vsako nedeljo k njemu. „Pomagal ti bodem pri učenju“, reče dobrosrčni mladenič; „ako hočeš, te bodem učil tudi risanja.“ Kdo li je bil veselejši od mladega ključaničarja? A zdajci se mu užali srce, da milo pogleda rojaka. Domislil si je, kako je doma že večkrat slišal praviti, da mora dijak, njegov prijatelj v mestu trpeti veliko bedo ter da uborno živi le ob tem, da poučuje druge po hišah. Bil je istotako sin ubožnega delavca in od staršev ni dobival nič podpore. Mirko ni imel ničesar, da bi mladega učitelja odškodoval za dragi čas, ki bi ga izgubljal ž njim. Ko mu torej razodene svoj pomislek, mu odgovori dijak: „Ne beli si glave s tem, Mirko; ničesar ne zahtevam od tebe, saj vem, kako ti je. Kar ti morem storiti, ti storim srčno rad; saj sem ti to dolžan kot pošten rojak.“

Mladenič je izgovoril te besede tako gorko, da se Mirko ni več branil sprejeti ponudbo. In odsihdob se je vselej, ko je ob nedeljah smel iziti, napotil po službi božji naravnost k dijaku. Pod njegovim vodstvom se je učil in risal tako pridno in veselo, da so mu ure pohajale kakor trenutki. Čudna, neopravična boječnost mu je branila, da ni mojstru Mlakarju razodel, kam hodi ob nedeljah. Ne da bi lagal, rekel mu je le, da se izprehaja po mestu in njega okolici. Se je li morda bal, da ne bi se zdela mojstru Mlakarju njegova marljivost že pretirana ter da se ne bi mu zbok tega časih malo porogal? No, toliko moramo reči, da je Mirko delal vse le po svoji previdnosti; in tudi v tem slučaju ni bilo drugače!

Dasi mu je pa „rojak“ rad in ljubeznivo brezplačno ustrezal v vsem, je vendar občutil Mirko, da bi bilo dobro, ko bi mlademu svojemu učitelju mogel izkazati hvaležnost tudi dejansko. Saj se je lahko večkrat prepričal, da se je bilo dijaku boriti z veliko bedo. V tem oziru je bil Mirko vendar dosti na boljšem. Vsaj lakote ni poznal, zakaj pri mojstru Mlakarju ni stradal nihče, najsi niso jedli, Bog ve, kako dobro.

Po daljšem premišljevanju iztakne načrt, po katerem bi utegnil zadostiti svoji želji.

Mnogokrat se je prigodilo, da je Mirku daroval kdo nekaj krajcarjev, če mu je na dom prinesel pri Mlakarju naročeni ključaničarski izdelek. Te darove, katerih dosedaj ni bil hranil, je hotel odslej hraniti, dokler ne bi narasli do precejšnje vsotice. Potem pa hoče iti s prihranjenim denarjem k mlademu svojemu učitelju ter ga naprositi, naj denar radovoljno sprejme kot neznatno odškodnino za trud, ki ga ima ž njim.

Kakor je bil Mirko sklenil, tako je tudi storil. Hranil je vsak dobljeni novec. In vselej, ko je skupljeno vsotico mogel pomnožiti s kako malenkostjo, se je veselil v duhu, kako nekega dne iznenadi svojega rojaka.

Tretje poglavje.

Nezgoda.

O času, ko so nekateri premožni ljudje zidali v mestu več hiš, so se množila naročila pri Mlakarju, saj je bil v mestu znan za enega najdelavnejših in najspretnejših mojstrov. Tako se je zgodilo, da je bila Mlakarjeva delavnica mnogokrat pretesna. Ker zaradi nje tesnosti ni kazalo, jemati še drugih rokodelskih pomočnikov vanjo, so

morali v tem času stalni Mlakarjevi pomočniki in učenci delati s podvojeno močjo in marljivostjo.

Mirko se je veselil tega časa, zakaj prvič se je mogel ob taki priliki največ naučiti, drugič se je lahko nadejal, da še pogosteje dobi kakšen krajcar. Česar si je pa tedaj želel, je bilo to, da ne bi bil prideljen v pomoč onemu slabovoljnemu ključaničarskemu pomočniku, kateremu nikakor ni bil naklonjen. Seveda se je Mirko čuval, da ne bi izdal svoje mržnje do pomočnika, mržnje, ki se je nikakor ni mogel otresti. Pa uprav ta želja se dečku ni izpolnila. Pripetilo se je skoro zmerom, da je Mirko moral hoditi z dotičnim pomočnikom v nove hiše, kjer pomeni dohod ključaničarjev, da bode poslopje skoro dokončano. Izprva se je Mirko jezil, da je slučaj nanašal tako; a polagoma je razvidel, da je delal pomočniku krivico. Dosedaj je bil poznal le njegove muhe, njegove slabosti; a zdaj, ko je moral večkrat delati ž njim, je imel priliko spoznavati tudi pomočnikova dobra svojstva. Tudi pomočnik sam je moral Mirka spoznati; zakaj o neki priliki, ko sta hodila dolgo pot, je odkril dečku nekaj iz svoje minulosti.

Mladeniču je bilo ime Vrbič. Imel je nekdaj srečnejše in veselejše dneve negoli

sedaj, zakaj njegov oče je bil bogat mož; živel je s svojo rodbino prav brezskrbno in zložno. Pa nesrečna podjetja so spravila moža skoro na beraško palico. Kmalu potem je umrl, in v malo tednih je šla za njim v grob tudi soproga. Nesrečni starši so zapustili dvoje otrok: njega, sedanjega ključaničarskega pomočnika Vrbiča, in mlajšega njegovega brata. Bila sta sedaj sama na svetu brez premoženja, brez prijateljev. Prejšnji prijatelji so se vsi umeknili, zvedevši o nesreči. Vrbič, ki se je učil na gimnaziji, je moral zapustiti šolo ter se je lotil rokodelstva. Sčasoma je postal ključaničarski pomočnik. Toda njegovo srce ni naklonjeno rokodelstvu, zopet si želi k učenju, želi si na pot, katero mu je pa žal zaprla nemila usoda za zmerom! Mlajšega brata se je usmilila vdova, ki je bila pred leti še kot deklica služila v hiši pri Vrbičevih. Dobrote, kar jih je nekdaj uživala v tej hiši, je hotela povračati, dasi jej sami niso cvele rožice. A nesreča je hotela, da je tudi ona umrla, in nje rejenec je izgubil ž njo drugo mater, in to uprav takrat, ko je bil nastopil pot, katero je moral njegov brat nekdaj zapustiti vzpričo žalnih razmer. A Vrbič, ključaničarski pomočnik, se je hotel žrtvovati za svojega brata! Ne po bratovsko, nego prav očetovski je hotel skrbeti za

zmožnega mlajšega brata ter mu, dokler bo treba, dajati vse, kar si prihrani ob svoji sicer pičli plači. In res! Ključaničarski pomočnik Vrbič je skopoval, da je nad polovico svojega zaslužka mogel prihraniti — za brata! Prav verjetno je, da je Vrbič vzpričo samovoljne bede bolehal; zaradi trpke nesreče pa je bil zmerom slabe volje. Vendar v prsih mu je utripalo blago srce, ki ga je moral Mirko sedaj le občudovati. Kesal se je, da je tako slabo sodil o Vrbiču, in kakor mu je bil poprej odklonjen, tako naklonjen mu je bil odslej.

* * *

Ko se je Mirko nekega večera vračal od nekega opravka ter zavil v kratko ulico, v kateri je stanoval njegov gospodar, je zaslišal že od daleč grmeti krepak moški glas. Prihajal je iz ključaničarjeve hiše, kjer taki prepiri niso bili navadni. Mirko pospeši korak, potem kar obstane ter posluša. Mojster Mlakar sam je v divji jezi tako kričal. Kaj li se je moralo zgoditi? Odgovor deček kmalu dobi, kajti zdaj zasliši razločno besedo za besedo: „Torej tatje so v moji hiši! No, še tega mi je trebalo! Zadnjikrat vprašam: Kdo je ukradel Vrbičev mošnjiček? Ven ž njim! Kdor spozna svojo krivdo,

tega samo zapodim od hiše; ako boste pa molčali, pošljem po redarja (policaja)!“

Mirko se zgane ter zavzet stopi v hišo. Na borjaču je stal mojster Mlakar, raven kakor sveča med rokodelskimi pomočniki. Vsi so bili jako razdraženi, Vrbič zaradi izgube svojega denarja, drugi pa zato, ker je letel nanje sramotilni sum. Jezne, ostre besede jamejo padati semtertja. „Jaz nisem vzel denarja!“ „Jaz tudi ne!“ „Moja čast mi je več vredna kakor nekaj cunjavih forintov!“ Tako so kričali jezni rokodelski pomočniki z zavihnjenimi srajčnimi rokavi. „Pa nekdo v hiši je vendarle moral vzeti mošnjiček!“ poudari mojster Mlakar, kipeč od jeze. In obrnivši se k Vrbiču, nadaljuje: „Saj ste rekli, Vrbič, da vam je bil mošnjiček ukraden gotovo med včerajšnjim in današnjim dnevom. Tu na borjaču ste delali ter odložili suknjo, v kateri je bil mošnjiček z denarjem, ne li?“ Nagovorjenec pritrdi; na obrazu mu je bilo videti, kako težko je pogrešal denar. „Pa, mojster Mlakar“, se oglasi zdaj rokodelski pomočnik, „zakaj ne povprašate najprej rokodelskih naših učencev?“ — „To se lahko zgodi“, zagodrnja Mlakar ter se ozre na Ratka, ki je za njim slonel ob zidu. Deček je bil bled kakor bolnik, ki je komaj zapustil posteljo; Mirku pa,

ki se je bil pridružil tovarišu, je rdečica preletala obraz.

Mojster pogleda oba dečka ostro od nog do glave. „Pokažita mi svoji skrinji!“ reče po kratkem, mučnem molku ter se takoj napoti proti spalnici obeh dečkov. Rokodelski pomočniki stopijo za svojim gospodarjem, da bi mu pomagali pri preiskavi. Tudi Ratko je po nekolikem obotavljanju šel za družbo. Mirko pa je še vedno slonel ob zidu, kamor se je bil postavil, ko je prišel v hišo. Boječe je gledal za odhajajočimi in njegov obraz je prebledel kakor zid. Pri vratih v spalnico se mojster ustavi ter se ozre. „Pojdi tudi ti z nami, Mirko“, reče na kratko, in deček je šel za družbo, skoro omahujoč. Ni bilo dvomiti: Mirko je bil prestrašen. Najprej je moral Ratko odpreti svojo skrinjo. Vse reči, ki so kar vprek ležale v njej v velikem neredu, so skrbno pregledali; toda denarja ni bilo nikjer.

Zdaj pride Mirko na vrsto. Ko mu mojster Mlakar ukaže, naj odpre svojo skrinjo, stopijo dečku solze v oči. Nekaj trenutkov se je zdelo, kakor bi imel povedati nekaj gospodarju, preden zavrti ključ. To je gospodar opazil. Vedenje dečkovo je zbudilo v njegovem srcu misel, da utegne biti tatu na pravem sledu. Zato je hotel čim prej

tem bolje nadaljevati preiskavo. Jezen zakliče Mirku: „Hitro odpri!“ Mirko odpre skrinjo, katere pokrov je bil na notranji strani odičen z različnimi prilepljenimi nariski. Mojster Mlakar je v roko jemal različne malenkostne reči, ki so bile druga pri drugi ali druga vrhu druge lepo urejene v skrinji. Že je bila skrinja prazna — iskanega denarja tudi tukaj ni bilo. Že je hotel dovoliti Mirku, da zopet spravi svoje reči, ko pogleda še enkrat v prazno skrinjo. Zdajci opazi v otlini med dnom in s časopisi prevlečeno stranjo zvit papir, ki ga prej ni videl. Hlastno seže po njem, ga razvije, in glej, v njegovi roki je bil — bankovec — petak! Najti toliko denarja pri ubožnem rokodelskem učencu, že samo to je bilo sumljivo. A čudno vedenje Mirkovo ter okolnost, da je v istini prav toliko denarja bilo Vrbiču ukradenega: to je še glasneje pričalo, da je Mirko — tat!

Vsi so natanko opazovali vsak gib mojstrov in strmeč gledali, kako je gospodar razvijal najdeni bankovec; Mirko pa se je v tem plašen stisnil v kot. „Gospod mojster, jaz sem denar prihranil!“ zajeca naposled. Delavski pomočniki se nejeverno namuzajo. Gospodar pogleda ostro in jezno najprej Mirka, potem Vrbiča, ne da bi zinil besedico. Prizadevati si je moral mnogo,

da mu ni prekipela jeza. Ko ne bi bil brzdal samega sebe, bi bil nezvestega Mirka raztrgal na drobne kosce, zakaj to, kar mu je deček ravnokar rekel, je bilo mojstru neverjetno.

Manj obzira pa so imeli rokodelski pomočniki, ki so bili hudi zaraditega, ker je še pred malo trenutki gospodar sumnjal tudi nje.

Zatorej so dajali duška svoji nejevolji: „Brezvestni fantalin, dolgoprstnik, tiha voda!“ vse take in enake priimke so metali ob glavo Mirku, ki je še zmerom plašno gledal okoli sebe ter izpreminjal barvo vsak hip. To je trajalo nekoliko časa. Naposled se gospodar umiri ter veli pomočnikom, naj odidejo. Le Vrbič, ki mu je bil denar ukraden, naj ostane. Ko zadnji pomočnik godrnjaje odide iz sobe — Ratko se je bil najprej izgubil — se Mirko pred mojstrom Mlakarjem zgrudi na kolena ter mu ihteč zatrjuje, da je denar prihranil, in sicer odkar biva pri njem kot rokodelski učenec. Ko deček tako zatrjuje svojo nedolžnost, gospodar zopet razvije najdeni bankovec ter ga ogleduje na vse strani. Vrbič je stal poleg mojstra Mlakarja ter je molčé gledal zdaj gospodarja, zdaj jokajočega dečka. Zdajci se pomakne prav tik Mlakarja, mu vzame bankovec iz rok ter jezen zakriči na Mirka

„Deček, lažeš!“ Nato se obrne h gospodarju ter jecajoč pove, da ima navado, papirnati denar na zadnji strani zaznamenovati z začetnima črkama svojega imena, ter tudi pove, kdaj je denar prejel. In pri tem pokaže to znamenje, ki je stalo načrtano s svinčnikom v bankovčnem kotu, da ga skoro ni bilo opaziti. Mojster Mlakar debelo pogleda; Mirko pa udari še v hujši jok ter pové, da je včeraj zvečer v bližnji prodajalnici svoje prihranjene bakrene novce zamenjal za nesrečni ta bankovec.

„Kdaj je bilo to?“ vpraša mojster Mlakar osorno.

„Malo časa, preden zapiramo hišna vrata, nekako ob ½9. uri zvečer“, odgovori deček.

„Bodite tako dobri, Vrbič, stopite v prodajalnico ter pozvedite, koliko je resnice na Mirkovi izjavi.“

Vrbič odide, pa na obrazu se mu je bralo, da se mu zdi to naročilo nepotrebno. V tem se gospodar postavi pred edino okno v sobici ter gleda skozi nje na delavce na borjaču, ki še vedno niso mirovali vzpričo tožnega dogodka. Mlakarju ni bilo ljubo, da so čestokrat delo popuščali ter živo govorili, z rokami mahaje drug proti drugemu.

Črez kake četrt ure, zelo bridke za Mirka, stopi Vrbič zopet v izbo. Deček za-

upno upre oči v mladeničeva ustna; ali ta ustna mu niso oznanjala nič veselega. „V prodajalnici ne vé nihče nič, da bi se bil dečku zamenjal denar“, reče Vrbič na pol jezno, na pol zaničljivo.

Mojster Mlakar je še vedno nepremično gledal skozi okno; Vrbičevo naznanilo ga ni iznenadilo. Nekaj časa je Vrbič še počakal. Ker pa ni hotel dalje motiti slabovoljnega gospodarja v premišljevanju ter je menil, da ga tukaj ni več treba, je odšel, pustivši gospodarja samega z dečkom v sobici. Mirku so se bili v tem posušili potoki solz; strmeč v praznoto, se ni ganil.

„Mirko“, se oglasi naposled mojster Mlakar, „omadeževal nisi le samega sebe, nego tudi svojo mater in mojo hišo! Zdaj vemo vsi, da si tat, da si nehvaležnik, ki povrača prejete dobrote z ostudno nezvestobo! A vendarle se nič ne kesaš. Dasi smo ti dokazali tatvino, vendar nečeš priznati, da si grešil! Tajiš in hočeš s tem oprati črni madež s sebe! Toda prav zato se mi zdiš vreden še večjega zaničevanja! Skesani grešnik se nam navadno smili; ti se mi ne moreš. Torej ti rečem še enkrat: Ljudi, ki se ne kesajo, zaničujemo! To je zadnja moja beseda! Jutri zjutraj zapustiš mojo hišo; to naznanim še danes tvojemu varuhu. In kamorkoli potem še prideš, ču-

vaj se, če že nečeš zaradi sebe, vsaj zaradi uboge svoje matere!“

Tako je govoril mojster Mlakar, dostojno, kakor govori mož poštenjak. Potem se obrne proti vratom, da bi odšel. Mirko se polagoma zdrami iz omotice. Preden more še Mlakar prijeti za kljuko, ga ujame deček za roko in vroče solze mu pričnо kapati nanjo. „Ne podite me od sebe, ljubi gospod mojster; bodite usmiljeni z ubogo mojo materjo!“ Tako je plakal nesrečni deček ter proseč dvigal žuljave roke proti visokoraslemu možu, ki ni brez sočutja zrl na ubogega dečka. Skoro je bilo videti, da dečkova prošnja ne ostane brez uspeha; z gospodarjevega obraza se je umikala nejevolja. Toda bliskoma se mu povrne v tem večji meri, ko mu Mirko še enkrat zatrdi: „Verjemite mi, nedolžen sem; denar sem si prihranil!“ Trdovratno to tajenje je mojstra Mlakarja silno razsrdilo; njegove oči so se jezno svetile pod nabranimi košatimi obrvimi. Mož se ni mogel več premagovati. S trdo roko krepko udari po ihtečem dečku! Malo minut pozneje si videl Mirka zapuščajočega Mlakarjevo hišo; zakaj mojster mu je ukazal, naj brez odloga izgine iz njegove hiše. Z malim zvežnjem na rami, v katerem je bil ves njegov imetek, je odhajal deček iz Mlakarjeve hiše, v

katero je bil stopil skoro pred letom dni s tolikimi nadejami! —

Mirko se je opotekal dalje. Ni bil še ničesar sklenil, kam se obrne. Zdelo se mu je, kakor da je v težkem snu; v glavi mu je vse šumelo ter ga bolelo, a kolena so se mu tresla pri vsaki stopinji. Najprej je stopal brez namena po ulici proti predmestju, in ko se je naposled popolnoma zavedel, je že stal na cesti na Breg. Tako mu je že temno čustvo samo kazalo, kam naj gre. In posebno sedaj, ko si je jasneje mogel predstavljati ves dogodek, ga je gnalo k onemu srcu, ki mu je bilo edino v sreči in nesreči brezmejno udano; hitel je k materi!

V njenem naročju se je hotel razjokati, njej je hotel potožiti storjeno mu krivico, in če ne bi verjel noben človek na svetu, da je nedolžen, mati mu bo verjela! Ona ga bo ljubila, najsi bi se vsakdo obračal od njega; zakaj ostro oko materine ljubezni mu pogleda na dno srca, in tedaj se uveri, da je to srce še tako čisto kakor nekdaj, kakor takrat, ko je prvič zapuščal rojstveni kraj!

Mračilo se je že, in prehodil je bil šele četrt pota. Nastajajoča noč se mu ni kazala prijazno. Mesečni krajec mu je zasvetil le časih; pokrivali so ga skoro neprestano

oblaki, ki jih je veter gonil semtertja. Čim kesneje je prihajalo, tem redkeje se je prikazovala „kraljica nočna“, bleda luna, izza oblakov, in zmerom silneje in silneje je pihal veter ob Mirkovih sencih. Deček pospeši korak, da bi prišel na Breg, še preden nastane nevihta, ki se je pripravljala. Toda se li je smel nadejati, da mu bode mati čula še o tako pozni uri? Pač težko! To je bilo seveda slabo, pa bilo je še najbolje, da hiti v rojstveno vas. Za silo bi lahko prenočil tudi pod streho iz desak, ki je stala ob delavski hiši, da so pod njo spravljali različno navlako.

A nevihta nastane prej, nego je mislil. Dež je padal, kakor bi lil iz škafov; ilovnata tla so bila kmalu tako premočena, da je bilo težko hoditi po njih. Zdajpazdaj se je živo zabliskalo in grozno zagrmelo. Blisk je razsvetljeval nočno samoto, po kateri je moral Mirko v potu svojega obraza, rekli bi, bresti!

Deček je bil krenil po krajših potih, po poljskih kolovoznikih; a zdaj se je kesal, ker bi bil na deželni cesti nedvomno stopal hitreje. Vesel je bil, ko je naposled prišel nanjo. A zdaj je bil že blizu svojega namena. Dež ni lil več tako hudo; pa to ni dosti pomagalo mlademu potovalcu, zakaj obleka se je prijemala njegovega života,

kakor bi bil padel v vodo. Njegov zveženj s tem, kar je bilo v njem, pa je spotoma postal še enkrat tako težak.

Z zvonika udari ena ura po polnoči, ko dospe Mirko, truden kakor še nikdar v življenju, na Breg. Psi so lajali kakor za stavo, ko je taval po dolgi vaški ulici. Nikjer ni gorela več nobena luč, tudi ne v sobici, kjer mu je bivala mati; v tem trenutku pač ni slutila, kdo gleda v tako temni noči proti samotnemu njenemu oknu!

Mirko ni poizkušal, da bi o taki uri dramil mater iz spanja, saj bi jo bilo to le plašilo, marveč je ostal pri sklepu, da pod bližnjo streho počaka jutra. Bila je slaba noč, ki jo je tukaj prebil na trdih, mrzlih tleh v neugodnem mokrem vzduhu. Tresel se je od mraza po vsem životu; premočena obleka se je neprijetno prijemala utrujenih njegovih udov, a vrhutega ga je mučila velika žeja.

Četrto poglavje.

V bolezni.

V ozki izbi delavske hiše, kjer je stanovala že več let vdova Polona, Mirkova mati, je bila tema. Okna so bila skrbno zagrnjena

z zagrinjali, da ni vanjo predirala solnčna svetloba in blešč bele zimske odeje, ki je pokrivala drevesa. To je trajalo že blizu dva meseca. V siromašnih dveh posteljah sta ležala dva bolna človeka, deček in žena; žena je bila bleda ko smrt, dečku pa so žarela lica. Če so se časih odprla vrata, je prihajala milosrčna soproga kakega delavca, bodisi, da je prinašala nekoliko juhe ali da je sploh izvrševala samaritansko delo ubogima zapuščencema, ki sta ležala v tej izbi. Ali pa je bil ljudomili tvorniški zdravnik, ki je prihajal, da zapiše novo zdravilo. Časih pa je že pripravljeno zdravilo s seboj prinesel, ker sta se bolnika smilila brdkemu možu, in rad je žrtvoval kak goldinar, ko je videl, da pri tej hiši nimajo najpotrebnejših stvari. Vdovi je srčna hvaležnost gledala iz oči, ko je vrli zdravnik izkazoval njej in Mirku ta dela usmiljenosti. Časih jej je tudi prišepetala z ustnic iskrena zahvala za zdravnikova dela; toda blagi mož jej ni dal govoriti. „Ne govorite!“ je dejal, vselej prijazno žugajoč s prstom, „govoriti ne smete — to vam škodi.“ In odhajaje jo je tolažil: „Le ne obupajte, bo že bolje, mati Polona.“

Sčasoma zdravnik ni več bolnici tako nujno priporočal, naj nikari ne govori. Ko stopi nekega večera zopet v izbo ter naj-

prej pogleda po spečem dečku, potem po vdovi, se zadovoljen nasmehne, kar se je sicer pri njem zgodilo malokdaj. Sedši na vdovino posteljo, izpregovori: „Kolikor morem presoditi, je zdaj najhujše že pri kraju. Oba sta iz nevarnosti. Mirko zapusti posteljo še prej kakor vi, mati Polona. Pa povejte mi vendar: Je li deček že bolan prišel iz mesta; zakaj, ko so me poklicali k vam, ste ležali vi v omedlevici, a Mirko je v mrzlici klopotal z zobmi. Sosedje, ki sem jih vprašal o tem, mi niso vedeli povedati ničesar. Sami so se čudili, da je Mirko pri vas doma in ne pri mojstru v mestu; prihajati ni videl dečka nihče.“

Dasi to vprašanje vdovi ni bilo nepričakovano, je bila vendar zmedena, ko se je, hoteč odgovoriti, vzdigovala v postelji. „Seveda, fant je že bolan prišel domov“, reče naposled. „Bilo je onega jutra, ko sem legla. Kakor mnogokrat prej, tudi takrat nisem mogla spati; zato sem se nekoliko prej kakor po navadi vlekla iz sobice pod milo nebo. Soparica prejšnjega dne je še napolnjevala mojo spalnico, dasi je ponoči silno treskalo in grmelo. Sveži jutranji zrak ti dobro stori, sem mislila sama pri sebi, ter hotela do maše hoditi po vaški ulici, ki se je bila vsaj ob krajeh že precej osušila. In glejte, ko zavijem okoli hišnega ogla,

stoji kakor vkopan pred mano moj sin, bled kakor smrt in oteklih oči! ‚Mirko‘, sem zakričala, ‚kaj delaš tukaj danes, ob tej uri‘? Bila sem plašna in ne vesela, kakor bi morala biti o njegovem prihodu. Deček me objame ter prične ihteti, tako ihteti, kakor ga nisem slišala še živi dan. In zdaj sem vedela, da ga je kaka nezgoda prignala k meni. Da ne bi stvar zbudila pozornosti, sem šla hitro ž njim v izbo, zakaj v hiši bi lahko vsak hip jeli vstajati ljudje . . .

„In deček vendar ni kriv“, krepkeje povzame vdova, ko je nekoliko časa molčé strmela v praznoto. „Kolikokrat je klical v divjih sanjah, ko je bil že ob grobu in se sama nisem mogla geniti: Mojster Mlakar, tat nisem, pošten sem! . . . Jaz sicer že takoj izpočetka nisem mogla verjeti, da bi se bil moj otrok tako spozabil ter kaj izmaknil. Ali ko sem ga slišala tako odločno kličočega, zakaj klical je le v sanjah, me je minil tudi najmanjši sum, ki sem ga bila nekako vendarle gojila . . .“

Tako je govorila bolnica. Zdravnik jo je pazno poslušal; pa tega pojasnjevanja ni mogel umeti. „Ljuba Polona“, jej seže naposled v besedo, „ne umejem vas popolnoma. V čem je vaš sin nedolžen? Zakaj je prišel k vam?“

Žena ga debelo pogleda. Vedela ni, da je v pripovedi pozabila omeniti glavne stvari, ki je seveda ne bi bila rada zaupala vsakomur od kraja. Pa temu človeku, blagemu zdravniku, zamolčati resnico, to se jej ni zdelo pravično.

Težavno poseže pod blazino ter potegne zmečkan papir izpod nje. Bilo je pismo, maloobsežno ter očividno napisano s težko roko. Mnogo besed je bilo zamazanih, kakor da je deževalo na črnilo. „Če to preberete, bodete znali vse, gospod zdravnik“, zašepeče žena. „Mirko mi onega nesrečnega jutra še ni bil povedal vsega, ko se poštni voz ustavi pri delavski hiši ter mi kmalu potem postiljon potisne to pismo mojstra Mlakarja skozi vrata. Kar stoji v njem, to me je potrlo. Samo še to vem, da sem vzela pismo ter, prebravši je, omahnila na stolico.“

Zdravnik stopi k oknu, nekoliko odgrne zagrinjalo ter bere. Mojster Mlakar je pisal, da je moral Mirka odpustiti, ker so dečku izpričali neko tatvino, a je kljubu temu le trdovratno tajil. Pismo je sklepalo z željo, da bi ta dečkov prvi prestopek bil tudi zadnji; v dodatku pa je bilo opomnjeno, da dobi istočasno tudi Mirkov varuh enako poročilo.

Zdravnik je sočutno gledal bolnico, ko jej je vračal pismo. „Torej mislite, da se je mojster Mlakar zmotil?“ vpraša dobrohotno.

Žena prikima; v njenem očesu si lahko čital željo, da bi tudi zdravnik ž njo bil istih misli. Toda izkušeni mož nadaljuje:

„Ne pravim rad, kar mislim; a ker je že govorica nanesla na to, ne bi bilo pravično, če bi molčal. Do sedaj niste nič slabega slišali o Mirku. Dokler je bival tukaj na Bregu, ni bilo dečku kaj očitati, in zdaj hipoma ta — madež! Težko je vašemu materinskemu srcu, da bi verjelo to, posebno, ker deček — kakor pravite — celo v mrzlici zatrjuje nedolžnost. Ali trditvi dečkovi se protivi trditev znanega moža poštenjaka, ki mu gotovo ni sile, da bi ubogemu revežu škodoval na časti. Nečem vas žaliti, že zato ne, da ne bi škodil vašemu zdravju; vendar bi vam svetoval: Verjemite vsaj, da je utegnil Mirko grešiti; zakaj tako bode lože priti stvari do dna.“

Ubogi ženi ni ušla niti besedica tega, kar jej je govoril ljudomili mož. Spoznala je, da govori prav; ali prav zaraditega ni bilo to, kar je ravnokrat slišala, tolažilno zanjo. Srce se jej je bolestno krčilo, solze so jej rosile oči ter močile blazino, na katero je bila spustila skrbipolno glavo.

Zdravnik umolkne. Žal mu je bilo, da je bolnico tako vznemiril. Pa govoril je tako, kakor mu je velela vest. Preden odide, prime še enkrat bolnico za velo roko. „Nikar ne obupavajte, nikar ne obupavajte!“ reče sočutno. „Jaz sam se hočem potegniti za dečka, ker mislim, da se bode Mirkov varuh sedaj jezil ter ne bo hotel nič več storiti za dečka. Najdalje v treh tednih bodem imel opravek v mestu; tedaj pojdem tudi k mojstru Mlakarju in storiti hočem, kar se dá storiti. Bog daj, da bi bila Mirkova stvar le pomota! Zdaj pa lahko noč, mati Polona!“

Preden se je še bolnica utegnila zahvaliti, so že v veži odmevale stopinje odhajajočega zdravnika.

Peto poglavje.

Vesel dan.

V ozko sobico vdove Polone je zopet sijalo solnce. Zima je bila takrat nastala na Bregu sicer prej kakor po navadi. Izprva je prav pogostoma snežilo. Sčasoma pa je bilo videti, kakor da se je zima že udomačila, zakaj postala je milejša ter darovala Bregu vrsto najkrasnejših solnčnih dni, da

se je po strehah in po drevesih vse kar iskrilo in bleščalo.

Mirko je bil zapustil posteljo že pred tednom dni, vendar je okreval le polagoma. Če je hotel storiti nekaj korakov, si je že moral pomagati z rokami, da se je opiral ob mizo in ob omaro. Prej živahni in veseli deček je gledal zdaj tožno v svet, in še govoriti se mu ni dalo mnogo. Le enkrat se mu je zopet zasmejalo srce, namreč takrat, ko je zdravnik tudi njegovi materi dovolil, da sme zlesti iz postelje ter sedeti pri sinu na stolici. —

In tako sta sedela nekega dne skupaj, stol ob stolu. Govorila sta le malo. Ravnokar je bil zdravnik pri njiju ter jima je razodel, da bi moral jutri odpotovati v mesto. Zaradi nastale zapreke pa odpotuje šele črez nekaj dni.

Pred hišo zažvenketajo zvončki nekih sani in trenutek pozneje se le-te ustavijo pred vrati, ki so bila nekoliko vstran pod oknom Polonine sobice. Mati in sin poslušata. Kdo se je mogel pač pripeljati? mislita oba istočasno. Mirko vstane ter pritisne svoj obraz na mrzlo steklo, da bi videl, kdo je. Zdajci ugleda mestni voz; kočijaž najemšček je uprav pokrival z volnenimi odejami potnega konja, a človeka, ki ga je bil kočijaž pripeljal, ni bilo več vi-

deti; gotovo je bil že izstopil. Mirko je kočijaža skrbno opazoval in zanimalo ga je, kako je mož vedno sladko govoril konju. Tako je umevno, da deček ni slišal, kako je nekdo potrkal na izbina vrata ter se mu je mati odzvala s polglasnim: „Naprej!“ Ko se naposled deček obrne, zagleda pred sabo v sobi mojstra Mlakarja, ki Mirku poproži debelo roko, govoreč: „Mirko, prišel sem vama naznanit, da se je tebi zgodila huda krivica. Pomota se je spoznala, hvala Bogu, še za časa. Ako hočeš, se lahko vrneš v mojo hišo; gledal bom, da te za nezasluženo kazen odškodujem, kakor je prav.“

Mirko je začuden gledal mojstra, ki je dečka ljubeznivo pritisnil k sebi. Mati Polona je stala ob postelji in od veselja se jej je žarelo oko. Zdaj se mojster Mlakar obrne k vdovi ter izpregovori: „Dobra žena, prizadejal sem vam žalost, hudo žalost, vendar ob svoji razumnosti lahko izprevidite, da temu nisem sam kriv. Toda, naj sem kriv ali nekriv, verjemite, meni je zelo žal, da se je tako dogodilo. Danes dopoldne sem zvedel, kako je pravzaprav z vso rečjo. Zatorej nisem mogel strpeti doma, nego prišel sem, da stvar uredim. Pa sedimo za mizo“, nadaljuje Mlakar ter ponudi vdovi stolico. Nato odloži kožuh, prime Mirka za roko ter mu veli, naj sede poleg njega.

„Ali veš, kdo je tat?“ vpraša mojster svojega še vedno molčečega soseda. „Tvoj bivši součenec Ratko, ki sem ga pred mesecem dni odpustil in ki sedaj dela v sosednji deželi.“

Mirko nejeveren zmaje z glavo.

„Ali ne verjameš?“ nadaljuje Mlakar. „To ti dela čast v tem slučaju. Clovek, katerega sumničimo, je navadno vesel, če sum preide z njega na koga drugega. Pa tukaj ni govoriti več o sumu; zakaj dokaz imam v roki, da je resnično tako, kakor sem ti rekel. Dokaz nam podaje Ratko sam. Slaba vest mu ni dala miru, in tako se je sam ovadil. Tu stoji črno na belem.“

Mojster Mlakar razvije pismo, čigar podpis pokaže obema strmečima poslušalcema, ter na glas prebere pismo, ki je bilo napisano očividno z drhtečo roko:

„Častiti gospod mojster!

Gotovo pričakujete od mene že več dni, da Vam naznanim, kje sem in kako se mi godi. Moja dolžnost je, da možu, ki mi je storil toliko dobrega, časih javim, kak sad mi donašajo njegovi nauki. Te dolžnosti gotovo nisem pozabil; pa težko, silno težko mi jo je izpolnjevati, ker me nekov storjen zločin muči, da nimam nikjer miru.

Dolgo sem se bojeval sam s sabo, ali bi se skesan obtožil pregrehe, ali bi še dalje živel navidezno kakor pošten človek, ko se mora dobri moj tovariš Mirko sramotno pokoriti za — tuj greh! Danes sem se naposled odločil, naj se mi zgodi že karkoli, saj sem zaslužil najostrejšo kazen. Vedite torej: Tatvino, ki ste je dolžili Mirka, sem izvršil jaz!

Ker se je bližal čas, ko bi imel postati rokodelski pomočnik, sem želel imeti kaj denarja, in dasi nisem bil nikoli nepošten in tudi nikoli več ne bodem, tistikrat me je vendar premotilo, da sem segel — v žep Vrbičeve suknje. Zmenjal sem bankovec v oni prodajalnici, v kateri ga je Mirko po nesrečnem naključju zopet dobil: tako je moral verjeti vsakdo, da je on tat. Kako se pač sedaj godi ubogemu dečku! O, kolikokrat sem ga v duhu prosil odpuščanja, ko v tihih nočeh nisem mogel spati! In če sem naposled vendar zaspal, se mi je sanjalo le o nesrečnem Mirku. Ne morem vam popisati, dragi gospod mojster, koliko sem prebil v teh mesecih. Ali ko bi to vedeli, bi imeli morda z mano malo usmiljenja, čeprav mi morebiti nikdar ne odpustite! Temu pismu prilagam ukradeni denar; vrhutega dodajem deset goldinarjev, ki sem si jih prihranil dosedaj. Prosim Vas prav

lepo, porabite vse to za mojega tovariša Mirka.

V delavnici se mi godi dobro in nadejem se, da je tudi moj mojster zadovoljen z mano. Srečen bi bil, a skoro ne morem biti vesel, ker ta reč ne more dolgo trajati tako. Ce me namreč ovadite sodišču, tedaj tukaj izgubim delo, in kje naj dobim potem še službo? Toda kazen sem zaslužil, in zato se Vas ne upam prositi, da bi mi stvar izpregledali. A storite, karkoli hočete, za vse Vam bo vedno hvaležen

Vaš

V N., dne.... Ratko Trn.“

Mojster Mlakar odloži pismo. „No, Mirko, ali še dvojiš sedaj? Kaj ne, tega nisi slutil? Jaz tudi ne. Pa fant, ki me je tako sramotno prevaril, bode čutil; naznanil bi ga bil že sodišču, da se mi ni mudilo najprej k vama na Breg; a precej, ko pridem domov, mu naredim tožbo.“ Tako je govoril mojster Mlakar in obraz mu je gorel od jeze. Hotel je govoriti še dalje, a Mirko mu seže v besedo ter ga vpraša, ali ga sme nekaj poprositi. „Gotovo smeš, dragi moj!“ odgovori mojster. Mirko pa pravi: „Ratko mi je bil zmerom prijazen tovariš. Nikoli mi ni storil nič žalega, razen

takrat; toda pokoril se je dovolj, ker ga je vest neprestano pekla, kakor sam piše. Zato bi vas pa prosil, gospod mojster, da Ratka meni na ljubo ne preganjate dalje.“ Mlakar se nasloni na stolici ter prekriža roke. Zamišljen je zrl v Mirka, čigar suhoto je opazil šele zdaj. Nastal je odmor. Naposled pa mojster odgovori: „Bodisi! Izpolniti hočem tvojo željo. A osramotiti hočem Ratka s tem, da mu bodem pisal, kako je on, ki mu je bil naredil tako hudo, vendar še prosil zanj! To mu gotovo presune srce in mu bode dovolj velika kazen. Ti, Mirko, pa si brdak deček; spoznavam in cenim te bolj in bolj!“

Vdova Polona, ki je ves čas molče sedela, je zrla prav materinsko ponosna na sina, ker je vedela, da mož, ki je prišel tako nenadoma k njima, ni bil vajen sicer hvaliti koga. Toliko bolj je torej cenila njegovo hvalo, ki je dečku silila kri v lice.

„Pa povejte mi vendar“, povzame zopet mojster, ozrši se po sobi ter ugledavši na mizici med posteljama celo vrsto stekleničic za zdravila, „ali sta bila morda bolna? Vi, ljuba žena, se komaj držite po koncu, in tebi, Mirko, kam so li prešla lica, rdeča lica, ki so oznanjala, da si zdrav kakor riba v otonu?“

Mati Polona se bridko nasmehne ter potrdi vprašanje. A s tem ni bilo mojstru dovolj. Morala mu je povedati vse, kako se je bilo zgodilo. Ginjen je meščan poslušal preprosto, a v srce sezajočo pripoved vdovino. Ko je končala, si je mojster Mlakar z žuljavo roko otrl solzo, ki mu je bili kanila na lice.

„Hvala Bogu, da ni še hujšega“, reče Mlakar in vstane, „to je zopet dokaz, kake žalostne nasledke ima zločin. — Toda dovolj; sedaj moram iti. Ponoči ne potujem rad. Sicer moram danes še k Mirkovemu varuhu, da ga pomirim, kakor je to moja dolžnost.“

To rekši, vzame Mlakar svoj kožuh ter se pripravi na odhod. Mirku veli, naj mu piše, čim prej more; a ko popolnoma okreva, naj pride zopet k njemu v mesto. Preden odide, stisne Mlakar vdovi Poloni papir v roko. „Vzemite“, pravi, „to je denar, ki je bil pridejan Ratkovemu pismu, in neko malenkost sem dodal tudi sam. Mirko, mislim, ne potrebuje denarja? Ali vendar?“ Ob teh besedah se mojster obrne proti dečku. Mirko se posmeje ter odgovori nekoliko v zadregi: „Za sedaj mi ni treba denarja; kesneje pa bodem zopet hranil, da dijaku, ki me je ob nedeljah učil, poklonim majhno darilo.“

„Darilo dijaku, ki te je učil ob nedeljah? Saj ne vem ničesar o tem.“

Mirko razodene sedaj iznenadenemu mojstru, kam je zahajal ob nedeljah. „Torej še to?“ zakliče Mlakar zadovoljen. „Mirko, ti si res vrl deček! Samo nekaj nisi prav storil. Zakrival si mi, da se tako rad učiš. Ali to ti rad odpustim. Sicer naj te stvar glede darila dijaku nič ne skrbi; to preskrbim že jaz. Govoril bodem z mladeničem, da te bo poučeval časih tudi med tednom. Noben človek, torej tudi rokodelec, ne zna nikdar preveč. Cim več prave vednosti ima pod kapo, tem bolje mu gre delo izpod rok.“

Nato se poštenjak Mlakar poslovi. Polona in Mirko pa ga ganjena zahvalita. In ko se vrata zapro za odhajajočim, se objameta mati in sin od samega veselja!

Kmalu potem se je tihi mrak že razgrinjal nad vasjo, in minil je dan, ki je bil za vdovo in Mirka res veselja poln in ki ga nista pozabila vse žive dni.

Šesto poglavje.

Novo učenje.

Kakor zopet vpliva dež na hirajoče cvetke po dolgi suši, da čvrsto vzdignejo proti trudna oglavja, tako je vplival Mlakar

jev prihod na Mirka in na njegovo mater Polono. Vsak dan se jima je zdravje boljšalo, in še preden se je vrnila ljuba pomlad v vrte in gozde, se je bil že Mirko utrdil tako, da je lahko naznanil mojstru Mlakarju, kdaj se vrne k njemu v delavnico.

In ko se je res vrnil drugič s svojim svežnjem tja, so ga presrčno sprejeli. Mojster Mlakar in njegovi rokodelski pomočniki so Mirku v pozdrav prijazno stiskali roko, a gospodinji Mlakarici se je utrnila pri ognjišču solza, ko je stopil Mirko v kuhinjo, da jo pozdravi. Ravno je pripravljala dobro kosilo, dasi ni bil praznik, nego delavnik, ker je vedela, da utegne deček priti. Mojster Mlakar pa ni imel nič zoper to, da se Mirku na čast skuha danes boljše kosilo; še pohvalil je gospodinjo zaradi njenega dobrega srca.

Isto ljubezen, ki so jo Mirku izkazovali Mlakarjevi prvi dan, so mu izkazovali tudi pozneje. Vsi so si prizadevali milo ravnati ž njim ter ga tako odškodovati za prebito nezgodo. Na nepokvarjene ljudi pa deluje tako ravnanje jako izpodbudno. Vsak ljubeznivi pogled, vsaka mila beseda naganja dobrega človeka k temu, da postaja boljši ter se trudi ohraniti naklonjenost in zadovoljnost svojih sosedov.

Mojster Mlakar se je pošteno držal svoje besede. Mirko je odslej večkrat na teden lahko hodil k mlademu svojemu učitelju; dobival je knjige, kar mu jih je bilo treba, in vrli gospodar je sam večkrat vpraševal, kako napreduje njegov varovanec. Pa tudi za Mirkovo mater je skrbel mojster Mlakar, kolikor je mogel, tako sicer, da je bila sedaj prosta velike bede. Utrdila si je zdravje, da je bilo veselje. —

Tako je ginilo leto za letom Mirko je čas dobro uporabljal. Njegovi spretnosti se je moral čuditi marsikak osivel rokodelski pomočnik; a učitelji večerne šole, ki so jo bili v tem razširili, so ga hvalili kot najpridnejšega učenca.

Nekega večera je delal na borjaču. Rokodelski pomočniki so bili že odložili kladivo in pilo. Zdajci stopi k njemu mojster Mlakar, ga prime pod pazduho, in ga vzame s seboj v svojo sobo. „Sedi, Mirko“, mu veli nekako slovesno ter mu ponudi stol, a sam sede poleg njega na navadno svojo veliko stolico.

„Kakor veš, je treba še pol leta, da se izučiš. Odkar sem mojster, sem se zmerom držal določenega obroka: vsak rokodelski učenec se je moral enako dolgo učiti, ako je hotel postati rokodelski pomočnik. Ker pa vidim, da si izredno marljiv, ti hočem

dati izpričevalo že v štirinajstih dneh. Ako hočeš potem še dalje ostati pri meni za rokodelskega pomočnika, mi bode prav; ako ne, ti ne zamerim zaraditega, saj vem, da si zdrav; mlad človek pa želi v širni svet. Zadnji sem, ki bi ti branil kaj takega. Torej premisli stvar, in v dveh ali treh dneh mi daj odgovor.“

Mirka je gospodarjevo naznanilo jako iznenadilo. Česar se je bil že davno veselil — namreč potovati kot rokodelski pomočnik v širni svet — to ga je čakalo sedaj v bližnji prihodnosti. In vendar, milo mu je bilo pri srcu, če je premislil, da bi zapustil Mlakarjevo delavnico, ker so se mu bili priljubili v njej vsi: od gospodarja do zadnjega pomočnika.

Še tisto uro je Mirko sedel ter materi poročil o veselem dogodku. Obenem jej je naznanil svoj ukrep: nekoliko časa še misli ostati pri Mlakarju, da se mu ne pokaže nehvaležnega, ker prav sedaj je imel njegov gospodar mnogo dela, a malo delavcev. — Že drugo jutro pa stopi pred gospodarja ter mu naznani to, kar je pisal materi.

„Tako sem tudi pričakoval“, odgovori mojster, „brdak rokodelski pomočnik ne misli le nase, nego tudi na gospodarja. In ako dela tudi gospodar tako, vlada ljubi mir v hiši. Tvoj ukrep me jako veseli, ker

mi dokazuje, da si poštena duša. Le vedno bodi tak, gotovo ti ne bode žal. Kar se naju tiče, sem zadovoljen, da ostaneš še pri meni, dokler ne končamo najnujnejšega dela. Potem pa lahko odideš v božjem imenu v širni svet. Veš, da sem ti odkrito-srčen, zato bodeš mogel ceniti moj svet. Torej v kakih šestih tednih se posloviva!“

Sedmo poglavje.

Na potovanju.

Kadar prvič občutijo mlade ptičice v gozdu, da jim je domače gnezdo pretesno ter že precej zaupajo svojim perutnicam, se jamejo seliti, dasi so ta preseljevanja še prav majhna: z veje na vejo, z drevesa na drevo. Šele pozneje si po mnogi vaji upajo zleteti črez mejo svoje okolice, da se prepričajo, kako je drugje.

Prav taka je bila z mladim rokodelskim pomočnikom Mirkom, izučivšim se v Mlakarjevi delavnici. Kolikrat si je v duhu slikal veselje, ki ga bode imel na potovanju kot rokodelski pomočnik! Nič se mu ni zdelo pretežko, noben kraj predaleč. Ko je pa nastopil zaželeni čas in je imel v žepu Mlakarjevo izpričevalo, je opustil vse velike

načrte. Prva delavnica, v kateri je dobil službo, je bila komaj dan hoda od rojstvenega njegovega kraja. In vendar se še tu ni mogel privaditi tako brž, ker se mu je zdelo, da je predaleč od dragih svojcev! Šele črez nekaj mesecev ga je minilo domotožje in novič je poskusil izleteti, in potem zopet in zopet!

Odslej ga potovanje ni več strašilo in vedno dalje in dalje so bila na potu pisma, ki jih je pisal dragi mamici ali mojstru Mlakarju. Zdaj, ko je bil na potovanju že marsikaj izkusil, je čimdalje bolj cenil Mlakarja kot človeka in rokodelca.

Polona, Mirkova mati, je bila z vsem zadovoljna, kar je počel sin, le ne s tem, da se ni hotel skoro vrniti v domovino. Ko mu nekdaj v pismu potoži o tem, jo je potolažil sin, češ, tudi sam že dalje časa misli na to, da bi se vrnil v domovino; a kdaj se bode, ne more določiti natanko, ker se mora še mnogo učiti. Ce se mu posreči, prihraniti kaj več denarja, namerja najprej iti zopet v šolo — poslušat predavanja na obrtni šoli. Potem bode gledal, da dobi službico kje v kaki strojarnici (tvornici za stroje) svoje domovine. Mirko je namreč za silo opravljal službo delavca v veliki tvornici, in pri tej priliki se mu je priljubilo življenje in delovanje v takih zgrad-

bah, kjer časih samo eden stroj nadomešča po sto in sto krepkih, delavnih človeških rok. O vsem tem ni doma dosti vedel, zakaj v njegovi domovini je bil le majhen obrt, in torej ni bilo velikih tvornic.

Ali prav ta novica ni ugajala mojstru Mlakarju. Mož je bil ves vnet za svoj obrt, a velikim strojem ni bil prijatelj. Mislil je, da stroji kalé ugodne razmere meščanskih delavnic ter ovirajo blagost preprostih obrtnikov; zakaj kjer deluje stroj, tam so stvari cenejše kakor ondu, kjer jih mora iz sirovine proizvajati človeška roka. Kdo si pa more tako hitro kupiti dragih strojev in se ustanoviti kot tvorničar? Z vsotico, s katero postane priden rokodelski pomočnik samostalen mojster, pač ni mogoče, da bi si napravil tvornico! In tako jih je sto in sto prisiljenih, da ostanejo vse žive dni samo — delavci!

Iz vseh teh vzrokov mojster Mlakar ni bil prijatelj tvornicam. Pisano bi bil gledal, če bi bil kdo mislil zidati v njegovi bližini tako ropotajoče in kadeče se strašilo. Ni se sicer bal zase — saj je imel v skrinji dovolj prihranjenega denarja za dneve počitka, in otrok tudi ni imel — toda skrbel je za sodruge in je ljubil rokodelstvo, ki mu je bil posvetil življenje.

Zato je bil malone razžaljen in mislil je, da se mu je Mirko izneveril, ko je čital njegovo pismo, v katerem mu je naznanjal, da ima mnogo veselja do dela v kaki tvornici.

Srdit zmečka pismo ter ga vrže v kot; a kmalu ga zopet vzame, da razbere še enkrat lepo pisani list, zakaj mogoče, da se je prvič zmotil v branju. Ko se pa prepriča, da je le predobro razumel list, ga odnese svoji ženi, ki je predla v svoji sobi. V delavnici so bili že vajeni Mlakarjevih kratkih vprašanj in odgovorov; a danes se jim je zdel gospodar povsem čuden. Vpraševal ni ničesar; če je pa kdo hotel kaj zvedeti od njega, je odgovarjal le hitro in osorno „da!“ ali „ne!“ — Zvesti domači pes, ki je bil sicer vajen, da ga je gospodar prijazno gladil, je poizkušal danes zastonj, da bi ga razveselil, dobrovoljno renčeč. Zato se je s solnca umaknil v leseno svojo hišico, da ne bi ga nihče videl, kako žaluje, ker ga gospodar zanemarja tako nezaslišano. Nič bolje se ni godilo mački, drugi ljubljenki Mlakarjevi!

Rokodelski pomočniki so se v delavnici zvedavo pogledovali. Nihče ni mogel iztekniti, zakaj je gospodar tako slabe volje. Le gospodinja je vedela, kaj ga teži; mirila ga je ter čakala, da se malo potolaži, kar

se je tudi zgodilo proti večeru. Vendar pa se mu dobra volja več dni ni hotela vrniti, in Mirko, kateremu je sicer odgovarjal kmalu na pisma, je moral takrat dalje časa čakati Mlakarjevega odgovora.

* * *

Minila so leta. Mojster Mlakar je bil odložil usnjati predpasnik, a svojo delavnico je dal drugemu mojstru v najem. Mlakarjevi brki so bili osiveli, istotako že prej njegovi lasje, in noge ga niso nosile tako lahko kakor nekdaj. Zatorej je večinoma sedel doma na vélikem usnjatem stolu ter čital časopise ali knjige; pri njem pa je izvrševala njegova še zmerom precej gibična žena kako majhno opravilo. Časih sta se skupno spominjala minulih skrbi in delapolnih dni. O prihodnosti sta govorila le, če sta se spominjala Mirka, ki je bil njiju srcema tako zelo drag. Da je prestopil iz ključaničarske delavnice v tvornico, to mu je bil Mlakar že davno odpustil, posebno zato, ker Mirko ni bil več navaden delavec, nego glavni delavec v tvornici. Pridobil si je bil to službo po spretnosti in neumorni delavnosti. Godilo se mu je dobro. Dela je imel sicer toliko, da je bil truden vsak večer, ko se je vračal iz tvornice v stanovanje, ali saj je bil krepak mlad mož in do pri-

hodnjega dne se je spočil še zmerom do dobra. Vrhutega mu je služba nesla toliko, da je marsikak goldinarček lahko pošiljal materi. Radi so ga imeli vsi, predstojniki in podložniki; zato se še nikdar ni pokesal, da je bil prišel v tvornico. Vendar popolnoma zadovoljen pač ni bil, ker je vedel le predobro, da težko kdaj doseže samostalnost; kajti kot rokodelski mojster bi se bil lahko ustanovil, ko bi se bil držal prvotnega stanu. Da pa kdaj postane lastnik kake tvornice, na to niti ni smel misliti. Toda morajo in smejo li vsi ljudje biti gospodje, kralji v svoji deželi? Ako bi vsi imeli voditi, koga bi vodili? In ali ne prizadevlje vodstvo, vladanje skrbi, ki so tem večje, čim več je podložnikov? Tako je premišljal Mirko in je bil zopet zadovoljen. Da bi pa popolnoma zatrl domotožje, se mu ni do cela posrečilo. Bolj in bolj ga je nekaj sililo, naj se vrne domov. Dolgo se je ustavljal želji svojega srca; a zdajci mu to ni bilo več mogoče. Iz spomina mu ni hotela več iti — „domovina, mili kraj!“ In tako je hitro in trdno sklenil, da se napoti v domovino. Zatorej sede ter napiše dve pismi, eno materi, a drugo mojstru Mlakarju. V obeh pismih izjavi, da pride domov, še preden mine mesec dni. Potem bode pa gledal, da dobi kje primerno službo v domovini.

Vdovi Poloni se kar solze veselja udero po velih licih, ko prebere to novico; a tudi mojstru Mlakarju se razvedri obraz.

„Veš kaj, ljuba žena, danes pri kosilu izprazniva kozarček najboljšega na zdravje Mirkovo. In, ko Mirko dospe, zapreže sosed svoja dva konjička in z Mirkom se popeljeva na Breg k njegovi materi, da se tam skupno poradujemo. A to ti povem, da Mirka tako hitro ne pustimo od sebe.“

Mlakarica, s tem zadovoljna, prijazno prikima. Zgodilo se je vse tako, kakor je bilo sklenjeno.

Stari Mlakar in njegova žena sta se v svojem ugibanju, „kakšen mora zdaj biti Mirko“, jako motila, čeprav jima je mladi mož vedno dopisoval. Kot visok, vitek mladenič je bil Mirko odšel, in zdaj je stal pred njima kot širokopleč, močan, mlad mož; resen in zveden, in poznalo se mu je že na govorici, da prihaja iz tujine. Vse to pa je provzročevalo, da se Mlakar ni mogel gibati prav po domače. V pismih je bil vajen Mirka „tikati“; a zdaj mu je nehote večkrat utekel spoštljivi „vi“. In tudi po krstnem imenu klicati novodošleca, se je upiralo Mlakarju in njegovi gospodinji; nista mogla drugače, kakor da sta ga nagovarjala kot „gospoda Poštenjakoviča“. A Mirko tega ni mogel trpeti. Prijazno jima poproži roko

ter ju naprosi, naj ostaneta pri starem nagovarjanju. Mladi mož ju pri tem tako milozvesto pogleda, da ju na mah mine v tem oziru vsa zadrega. „Stari je še!“ zašepeče Mlakar ženi na uho, in tudi Mlakarica nasmehoma potrdi, da je resnično tako. Mirko pa ganjen še enkrat dobrotnikoma stisne roko.

Drugi dan se vsi trije odpeljejo na Breg. Z utripajočim srcem je stopil Mirko črez prag materinega stanovanja. Vesel vzklik na obeh straneh, in mati in sin sta po dolgi ločitvi slonela drug drugemu v naročju! Po presrčnem pozdravu med materjo in sinom sežeta Mlakar in njegova žena vesela stari Poloni v roko; nato sedejo vsi v sobici za mizo in radostnega pripovedovanja ni bilo ne konca ne kraja. In to veselo pripovedovanje, to snovanje načrtov za bodočnost se je nadaljevalo tudi prihodnje dni. Mlakar in Mlakarica namreč sta si najela sobo za teden dni na Bregu; obedovala pa sta skupaj z Mirkom in njegovo materjo. Časih se je srečnim ljudem pridružil tudi tvorniški zdravnik. Ljudje so pa stikali glave, in oni, ki so vedeli najmanj, so pripovedovali največ o Mirkovem potovanju. Nekateri so trdili, da je bil celo v daljni Ameriki in da se je vrnil domov z velikim bogastvom. Kar je bilo pametnih, seveda tega

niso verjeli. Ko Mirko Poštenjakovič zve, kaj se govori o njem, si ni mogel kaj, da ne bi se bil nasmejal. Res, da njegov mošnjiček ni bil prazen; a imel je le toliko denarja, da bi si lahko brezskrbno poiskal novo službo.

Zdravnik, znana nam blaga duša, mu je pomagal pri tem, kolikor je mogel. „Gospod Mirko“, je dejal nekega dne, stopivši pod zeleno hladnico, kjer so sedeli prijatelji, „imamo jo že za vas — službo!“ In brez ovinkov prisede ter nadaljuje: „V prijetnem kraju sosednje dežele, dan hoda odtod, se je naselil pred kakimi desetimi leti gospod, po imenu Grčar, ter si sezidal tam srednjeveliko tvornico za stroje. Po prijaznem župniku tistega kraja sem zvedel, da zapusti v teh dneh tvornico glavni delavec, in zato išče gospod Grčar moža, ki bi bil sposoben za to službo. Poskusite, gospod Mirko, morda se pogodite z gospodom Grčarjem. Sicer je nekoliko čuden človek; pa ima tudi dobre strani, ako človek prav občuje ž njim. Nadejem se, da se bosta razumela in dobro izhajala. Svetoval bi vam, da ne odlašate predolgo, nego da odpotujete v Rudo, tako se namreč zove ta kraj.“

Mirko zdravnika zahvali za njegov trud, in istotako store drugi. Vsi so si bili edini v tem, da je treba porabiti to priliko; zakaj takih služb ni bilo mnogo daleč na okrog.

In tako je potekal prijateljem čas veselega sestanka, in treba se je bilo ločiti.

Drugi dan zarana je Mirko že odpotoval proti Rudi, kamor je došel pozno v noč.

Gostilnica, v katero je zavil, je bila še polna pivcev. Bila je namreč nedelja, in ljudi je silno žejalo, ker so čutili, da je še nekaj cvenka v žepu. Mirko ni imel veselja, da bi dalje časa ostajal v zakajeni sobi. Zatorej naroči posteljo in po večerji odide takoj spat. A dolgo ni mogel zaspati, zakaj spodaj v pivnici je hrumela opita družba.

Osmo poglavje.

Staro znanje.

Po kratkem počitku je bil Mirko Poštenjakovič zopet na nogah, da si nekoliko ogleda Rudo. Vas se je razprostirala na obronku dolgega smrekovega gozda, v katerem se je ravno glasilo ptičje petje. Nizke kmetiške hiše niso bile sezidane po stalnem načrtu ter tudi ne druga pri drugi, nego raztresene so bile semtertja. Nekaj minut iz vasi so se vzdigovali visoki dimniki obširne tvornice; njej nasproti pa so stala stanovališča tvorniških delavcev. Ta stanovališča so se razlikovala od drugih kmetiških hiš v

tem, da so bila daljša in krita z opekami. Tvornica je bila okrog in okrog ograjena, a pred vhodom je stala lična hišica z enim nadstropjem, ki je jako prijala očesu. Tu je stanoval lastnik tvornice, gospod Grčar, s staro postrežnico, ki mu je gospodinjila. On sam pa je sedel ves dan za mizo ter pisal in risal; zakaj imel ni uradnikov. Vodstvo praktičnih del je bil izročil svojemu poslovodji, ki mu je bil netjak. Bil je to jako delaven mož, ki je s čudovito opreznostjo mnogo koristil svojemu stricu. Le zjutraj in zvečer, ko je v tvornici vse mirovalo, je jezdil imoviti Grčar na izprehod.

S takega izprehoda se je ravno vračal, ko je Mirko stal pred velikimi zamreženimi vrati, premišljujé, ali bi se že tako zgodaj predstavil tvorničarju ter se mu ponudil v službo, ali ne.

Gospod Grčar premeri tujca od nog do glave, nikar da bi mu odzdravil.

„Kaj hočete tukaj?“ osorno naposled vpraša s konja, ki je nepotrpežljivo rezgetal.

„Zvedel sem“, odgovori Mirko moško dostojno, „da se tukaj v tvornici oddaja služba glavnega delavca, zatorej sem se hotel gospodu Grčarju ponuditi za to službo.“

„Za glavnega delavca?“ vpraša neprijazno debeli jezdec; „mladi mož, povejte, ali res toliko razumete?“

„O tem ni soditi meni“, odgovori Mirko ponižno, „vendar moram povedati, da sem bil že v tujih deželah v takih službi; imam tudi prav dobra izpričevala, ki jih lahko pokažem.“

Vedenje Mirkovo je napravilo na neprijaznega jezdeca ugoden vtisk. Zatorej razjaše, odpre z eno roko durnico, z drugo pa vodi konja za sabo, govoreč prijazneje: „Potrpite malo, da spravim konja v hlev; žal, danes sem si sam sluga; zakaj pravi sluga ima ranjeno glavo in leži v svojem gnezdu.“

Ko mine četrt ure, se prikaže Grčar pri odprtem oknu v pritličju ter namigne Mirku, naj pride k njemu v sobo. Tvorničar pregleda ponujena izpričevala ter večkrat prikima s plešasto glavo. „Izpričevala so res izvrstna“, zamrmra polglasno ter jih zopet položi v zavitek. Potem še enkrat zvedavo pogleda Mirka, ki je spoštljivo stal nekoliko stopinj od njega, pričakujé odgovora, ter reče: „Sprejmem vas. Koliko plačila ste imeli naposled?“ Mirko se prikloni ter mu imenuje znesek. „Toliko ne plačam“, odgovori tvorničar odločno. „Kam pridem s takimi plačili! Moja tvornica dela primeroma malo, cene stvarem padajo čimdalje bolj; vrhutega je Ruda predaleč od železniške postaje, zato je prevažanje jako težko in drago, kar, žal, spoznavam šele zdaj, ko sem

se že ustanovil tukaj — skratka: varčiti moram! Če ste zadovoljni z manjšim plačilom — imenoval je dotični znesek — je prav; če ne —“, tu umevno zmiga z rameni. Mirko nekoliko premišljuje. Spoznal je, da mu ni izbirati, ako hoče ostati v domovini. Zatorej reče, da je zadovoljen s ponujenim plačilom. Grčarju je bilo to prav. S kratkim pozdravom odpusti novega glavnega delavca, naročivši mu še, naj se še danes predstavi poslovodji, ki je stanoval v hišici na drugem koncu tvornice.

Mirko Poštenjakovič se je iz srca veselil, da je zopet dobil delo. Osornost Grčarjeva mu seveda ni ugajala; pa saj ga je bil na to opozoril že breški zdravnik. Ali vendar se mu je zdelo, da Grčar nima slabega srca, najsi se je kazal toli osornega. Sam ni vedel, kako je Grčar nanj napravil tak vtisk.

V takih mislih je Mirko počasi odhajal proti vasi. Ko se približa prvi delavski hiši, ga sreča polmestno oblečeni, mož, ki je vodil dečka za roko. „To je delavec“, si misli Mirko; pri tem pa opazi, da ga neznanec pogleduje ves osupel. Mož se za Mirkom večkrat obrne ter ga daleč spremlja z očmi.

Opoldne je Mirko Poštenjakovič sedel v gostilni (kjer je imel tudi začasno stano-

vanje) ter je užival kosilo. Bilo je sicer preprosto, a vendar mu je šlo dobro v slast. Kosilo mu je bil prinesel na mizo gostilničar sam; hotel je s tem tujca odlikovati, toliko bolj, ker je zvedel od njega, da ostane odslej v Rudi, in sicer kot glavni delavec v tvornici. Pri stranskih mizah so kosili drugi. Ker so govorili prav potihoma ter zdajpazdaj pogledovali Mirka, si je bilo lahko misliti, o kom so se menili.

Zdajci vstopi mož, ki ga je bil Mirko srečal že pred nekolikimi urami z dečkom. Možje za mizami ga pozdravijo spoštljiveje nego druge ter mu hitro napravijo prostor.

Novodošlec je izpregovoril nekaj navadnih besed s sosedi, potem pa je molčeč sedel mednje ter zdržema pogledaval Mirka. Mirko je to opazil ter je radovedneža tudi sam pazljivo gledal. Zdelo se mu je, da ga je bil že nekdaj videl, a domisliti se ni mogel, kje. Ko Poštenjakovič pokosi, vstane izza mize, pozdravi goste, zamišljen zapusti sobo ter odide v spalnico, da bi napisal pismo materi in Mlakarju. Ravno je bil sedel ter prijel za pero, ko nekdo potrka na duri. Na Mirkov odziv vstopi čudni neznanec ter Poštenjakoviču seže v roko; Mirko pa zvedavo pogleda tujcu v oči.

„Ali me ne poznaš?“ vpraša tujec nekoliko zmeden; „seve, petnajst let je že,

odkar se nisva videla.“ Zdajci se Mirku zdani. „Vendar nisi — —“ Toda tujec mu ne dá izgovoriti, nego mu seže v besedo: „Da, Ratko Trn sem, ki sem se svoj čas tako hudo pregrešil proti tebi!“ — „Torej vendar!“ jekne Mirko. „Seve lahko mi ni bilo, nedolžnemu trpeti. Pa pustiva to; rajša govoriva o sedanjosti. Kako ti je tukaj v Rudi? Dej, sedi ter mi kaj povej!“

„Več let sem že tukaj v Rudi in od minule jeseni sem glavni delavec v tvornici. Imam lepo plačilo, in ker dobro izhajam z ljudmi, bi bil lahko zadovoljen. In vendar nisem! Zmerom me nekaj natihoma plaši, da bi se tukaj slučajno lahko nekaj zvedelo o meni — tedaj bi bila pokopana moja sreča in sreča moje družine! Lahko si misliš, kako mi je bilo pri srcu, ko se mi je danes zjutraj zdelo, da sem te spoznal. In zato te prihajam ponižno prosit, da nikomur ne praviš o črnem madežu v mojem življenju, saj si blaga duša, in odpustil si mi že kot rokodelski učenec. Sicer, verjemi mi, nimam nič drugega hudega na vesti; a za nekdanji svoj pregrešek sem se trdo pokoril! Zato bodi usmiljen z mano, če ne že zaradi mene, vsaj zaradi moje žene in mojih otrok!“

„Bodi brez skrbi, Ratko!“ potolaži Mirko mladostnega prijatelja, ki se mu je smilil v srce, „molčal bodem kakor grob,

in prosim te, da nikdar več ne omeniš one nesrečne dogodbe; menda bo bolje tako“.

Nekoliko časa sta se še razgovarjala o razmerah v tvornici, kar je seveda Poštenjakoviča jako zanimalo. Potem se Ratko poslovi in od veselja mu je žarelo oko.

Mirko je zamišljen gledal z okna za odhajajočim. Ratko se je bil postaral nad svoja leta. Ali mu je skrivno kesanje tako zgodaj nagubančilo lice? Mirko ni dvomil o tem. Preden pa je stopil v ožjo zvezo z Ratkom, je hotel o njem zvedeti kaj natančnejšega, ne da bi pri tem zbujal najmanjšo pozornost pri ljudeh.

Mirko je storil to; a vse, kar je slišal, je bilo Ratku na čast, a njemu v veselje.

Deveto poglavje.

Plačilo vrlemu Mirku.

Poštenjakovič je kmalu spoznal razmere v Rudi. Moral je biti zelo stanoviten, da ni pobegnil že prvi teden. Poslovodja je bil bolehen in hudomušen mož, ki je ukazoval jako neprijazno.

Z Mirkom je bil sicer precej dober, ker je vedel ceniti njegovo izredno spretnost. Vendar je Poštenjakoviča bolelo, ko je videl, kako osorno so v tvornici ravnali z navad-

nimi delavci in kako so ubogi ljudje le nejevoljni nosili svoj težki jarem. Dobrega duha ni bilo med njimi. Veliko jih je živelo nejevoljno v nemar; drugega veselja niso imeli kakor popivati v krčmi. Tako so za pravljali svoj uborni zaslužek, a žene in otroci so stradali doma.

Zato ni bilo čudo, da je bila med delavci v Rudi splošna beda, taka, kakršne ni bil Mirko videl še nikjer. V srce so se mu smilili ubogi ljudje; a pomagati jim ni mogel tako, kakor bi jim bil rad. Res, da je mnogim storil časih kako dobroto; a vse to je bila le kaplja, ki ni mogla zadušiti ognja občnega siromaštva. Tudi vpliv Mirkov še ni bil tolik, da bi bili njegovi nauki ljudi izmodrili. Nekateri poskusi v tem oziru so se mu izjalovili.

Zaraditega pa je Poštenjakovič živel sam zase. Kadar je utegnil, je rad potoval po okolici, ki je bila polna prirodnih lepot, ali pa je tičal v knjigah. Imel je lepo knjižnico; večina knjig je bila obrtne vsebine. Časih je k njemu prihajal Ratko Trn, ali pa je Mirko prebil kako urico v sicer ubožnem, a prijaznem stanovanju svojega tovariša, ki je Poštenjakoviča nenavadno spoštoval, dasi je bil ž njim v enaki službi.

Tako je Mirko prebil nad leto dni v Rudi. Ker se ni mogel udomačiti, je že

mislil oditi drugam v službo. A človek obrača, Bog obrne.

Bilo je nekega dne med tednom, ko je Poštenjakovič v oddelku, ki ga je imel nadzorovati v tvornici, delal v potu svojega obraza. Delo je bilo nujno; zakaj v kratkem je imela tvornica odposlati velik stroj, ki pa še ni bil izdelan. Navzlic velikemu ropotanju zasliši sedaj, da je padlo nekje v tvornici veliko železo na tla; istočasno pa mu prilete na uho besede: „Jezus, Marija, nesreča, nesreča!“

To zaslišavši, vrže Mirko delo iz rok ter odhiti skozi vrata; isto stori več delavcev za njim. Poštenjakovič se ni motil. Delavci, ki so bili delali pod milim nebom, so se prestrašeni stiskali v krogu; na sredi med njimi pa je ležal mrlič, krvav črez in črez po životu. Ko Poštenjakovič dospe tja, so si uprav prizadevali nekateri močni možje, da bi zmečkanega mrliča potegnili izpod velikanskega in težkega železnega kolesa, ki mu je bilo padlo na prsi. Ponesrečenec ni bil nihče drug kakor tvorniški poslovodja. Še pred malo trenutki je gledal, kako vzdigujejo ono kolo na železno os. Mož je bil celo pristopil, da bi pomagal. V tem trenutku pa se od prevelike teže utrga vrv, težko železo pade nanj ter mu razdrobi prsi. — Pogled na zmečkanega mrliča je bil

grozen. Vsi so se bledi tresli kakor smrt, a po marsikaterem licu je tekla solza. V tem strašnem trenutku se je polegla jeza v prsih vsakega delavca, dasi je morda marsikateremu kipela še pred malo trenotki v srcu, in to zaradi osornosti in strogosti poslovodjeve. Zmerom več ljudi je vrelo k mrliču, in vsi so bili presunjeni po žalnem dogodku. Kdor je pa doslej mogel zakrivati svojo ginjenost, temu se je storilo očitno milo, ko je tvorničar Grčar, veliki, oblastni mož, prišepal do mrliča. Ponesrečenec je bil netjak tvorničarjev ter je sklenil življenje kot žrtva stanovske dolžnosti. Tvorničar, dasi so ga sicer imeli za neobčutnega človeka, je vil roke ter se jokal milo kakor otrok.

* * *

Še se ni bila zgrnila zemlja nad ponesrečenim poslovodjo, in že se je ugibalo, kdo mu bode naslednik. Večina delavcev je bila teh misli, da „malokdaj pride kaj boljšega“.

Gospod Grčar je začasno sam opravljal delo poslovodjevo. Godrnjaje in potrt je premerjal tvorničar prostore; zakaj njemu je vrhu vse nesreče pretila še trda izguba, če ne bi o pravem času dogotovil naročenega stroja. Kako bridko je pogrešal podpore, ki jo je imel v netjaku! Vse to ni bilo de-

lavcem neznano, posebno ne boljšim med njimi. Mirku Poštenjakoviču in Ratku Trnu se je bil tvorničar celo sam potožil v tem oziru.

Nekega dne postoji Grčar v tvornici pri Ratku. Ta je bil najdalje v službi pri njem ter je ravnokar delal spretno in pridno. Nekoliko časa ga skrbno opazuje, potem ga pokliče ter mu namigne, naj gre za njim. Oba odideta molče proti Grčarjevi pisarnici. Prišedši v pisarnico, tvorničar zapre vrata, potem stopi k Ratku ter izpregovori: „Tako ne ide več dalje! Potrebujem vrlega človeka, ki bi vodil delo v tvornici; zakaj če sem jaz tam, se ne godi tukaj nič, in če sem jaz tukaj, pa tam ne gre delo izpod rok. Torej poslušajte me: Ako hočete, nastopite za poizkušnjo vi službo poslovodjevo, dokler se ne uverim, da ste sposobni za to. Seveda bi vam bilo treba več vednosti, ker mora poslovodja več znati kakor drugi. No, pa saj bomo videli! Kaj pravite?“

Ratko Trn zagori v lice. Nekoliko pomolči, potem pa pravi: „Kar mi, gospod Grčar, tukaj ponujate, je tolika odlika, da je ne morem sprejeti. Velika plača, ki je združena s poslovodjevo častjo, bi mi bila že prav, moji doma bi jo utegnili rabiti. Toda, če preudarim, kakšno odgovornost bi si kot poslovodja naložil na ramena, in

če premislim, da sem se za to premalo učil, moram pač reči: Jaz nisem pravi! Žalostno pa je, ako kdo sprejme službo, za katero ni sposoben. Tak človek kesneje izgubi vse zaupanje v samega sebe, in, ako človek to izgubi, lahko trdimo, da ni nič vreden. Zato pa ne bodite hudi, da želim ostati tam, kjer sem bil doslej.“

Izprva so se Ratkove besede glasile nekoliko negotovo; toda od stavka do stavka je govoril prepričevalneje.

Gospoda Grčarja je to nemalo osupnilo. Pričakoval je namreč, da Trn radosten sprejme ponujeno službo, in zdaj — glej čudo! — se je celo branil.

Tvorničar sklene roke nad prsimi ter jame korakati po sobi. A potem se ustavi pred Ratkom, rekoč: „Šele zdaj mi prav ugajate, zakaj to so bile pametne besede, ki ste jih izgovorili! Pričajo mi, da se ne precenjujete. Kdor pa tako govori, je sposoben, da se spopolnjuje čimdalje bolj, to je, da si pridobiva znanja tam, kjer mu ga še kaj nedostaje. In prav zato, mislim, da vam lahko popolnoma zaupam. Torej udarite, Ratko; od jutri dalje ste moj poslovodja.“

„Ne hudujte se, gospod Grčar“, odgovori Ratko nato ponižno, „ako vendarle ostanem pri svoji izjavi. Nerad sicer, ker

ste mi prijazni in zaupni; a storiti moram, ker vem, da v naši tvornici dela mož, s katerim se ne morem meriti in ki bi najbolje ugajal na poslovodjevem mestu. Izvrsten delavec je, videl je svet, in je še kot odrasel človek iznova sedel na šolsko klop. Pa tudi še dandanes tiči zmerom v knjigah, če ima le kaj prostega časa. Potrudite se, gospod Grčar, ter se prilično prepričajte, kaj vse ta mož ve in zna, kako lepe nariske in načrte je že izdelal . . .“

„Za Boga, povejte, o kom pa govorite?“ mu seže radovedni tvorničar v hvalne besede.

„Govorim o Mirku Poštenjakoviču“, odgovori Ratko brzo.

„Ta — — ko?“ zategne Grčar začuden. A potem si dá nadrobno popisati življenje Mirkovo. Ko je Ratko dokončal svoje pripovedovanje, mu poda tvorničar roko ter ukaže, naj hitro pošlje Mirka v pisarnico.

Ko prispe Poštenjakovič v pisarno, se ne začudi malo, ko ga njegov gospodar prijazno povabi, naj mu takoj blagovoljno pokaže nariske, o katerih mu je pravil Ratko. Še bolj pa se začudi, ko zve, kaj vse je mladostni njegov prijatelj pravil o njem; popolnoma iznenadi ga pa naposled Grčarjeva častna ponudba, ali hoče biti poslovodja v tvornici.

Vesel in hvaležen, zaupajoč svojim močem, sprejme Mirko častno službo, in že prihodnji dan ga predstavi Grčar delavcem kot novega poslovodjo.

* * *

Mirkova mati, Mlakar in Mlakarica so se zelo razveselili, zvedevši radostno novico o Mirkovem povišanju. Blagi sin je vzel zdaj mater k sebi v Rudo, in obema se je godilo prav dobro. Vendar še enkrat so zapretili črni oblaki nad Mirkovo glavo!

Novi poslovodja namreč je že pred svojim povišanjem mnogo premišljal o tem, kako bi se dala odpraviti splošna beda med delavci. Zdaj pa je imel celo za svojo sveto dolžnost, da kaj ukrene v tem oziru. Posrečilo se mu je, da se je večina delavcev vsako nedeljo shajala v veliki sobi vaške gostilnice, kjer jim je potem zanimivo in poljudno predaval o različnih tvorniških uravnavah po drugih deželah i. t. d. Casih jim je čital iz kake knjige življenjepis kakega moža, ki se je bil proslavil po neumorni pridnosti, varčnosti in zvestobi. Število poslušalcev se je množilo bolj in bolj. Marsikdo ni bil zadovoljen samo s tem, kar je slišal, marveč si je izprosil, da mu je poslovodja časih posodil to ali ono knjigo. Kmalu je bilo kaj navadnega, da si ob ne-

deljah in praznikih videl v Rudi ali njeni okolici mnogo delavcev, čitajočih iz kake knjige. Tu je sedel eden na leseni klopi, tam je ležal zopet drug na trati, pušeč in marljivo čitajoč — skratka: vse je kazalo, da se je pričelo v Rudi med delavci novo življenje. V krčmi niso več razgrajali; pili so le za potrebo. Ženam je kar hvaležnost sijala iz oči, ko so pozdravljale Mirka; zakaj prav so slutile, da je le njega zahvaljati za tolik preobrat na bolje. Vsak tak hvaležni pogled pa je ogreval in spodbujal Mirka še bolj, da si je prizadeval še gorečneje, pripraviti boljše razmere, srečo in zadovoljnost v vas. A temu je bilo najprej treba, da se delavcem poviša plačilo. Vendar prav to se mu je zdelo težko, skoro nemogoče. Ko je nekoč hotel gospodarja Grčarja pridobiti za to, da bi delavcem izboljšal plačilo, je moral spoznati vso njegovo osornost: mož je silno razsajal, tako celo, da je moral Mirko opustiti svojo prošnjo.

Prigodilo se je pa, da je v družinah tvorniških delavcev jela razsajati nevarna otroška bolezen. Smrt je imela bogato žetev; zakaj ubožnim ljudem je bilo nemogoče, da bi kupovali zdravila in druge potrebne reči. Tako je povsod vladala žalost in malodušnost. Mirko je vse to gledal in srce se mu je krčilo. Kje naj bi našel pomoči

Mirko je storil, kar mu je velelo njegovo moštvo. Zapustivši Grčarjevo pisarnico, premisli o vsem, kar se je prigodilo. Ves v skrbeh je gledal v bodočnost. Koliko časa bodeš moral čakati in iskati, da najdeš tako službo, kakršno imaš sedaj! Tako je dejal sam sebi. In dalje: Ali je prav, da v tako hudih časih zapuščaš ljudi; se li s tem kdaj izboljša njih usoda? Je li gotovo, da jim Grčar po tvojem odhodu dá dobrohotnega predstojnika?

Take misli so mu rojile po glavi, in že je prišel čas, da gospodarju naznani, ali ostane ali ne. Odločil se še ni bil ne za to ne za ono, kar ga pridejo trije delavci prosit, naj ostane pri njih. Naznanijo mu tudi, da so bili pri Grčarju, ki jim je obljubil priboljšek, dostavivši, da se mora prej v tem oziru pogovoriti s poslovodjo. Mirko je komaj verjel, da bi bilo to res. Kaj se je bilo pač zgodilo?

Pojasnilo na to vprašanje dobi še isto uro. Burni pogovor med Grčarjem in njegovim poslovodjo se je bil vršil pri odprtih oknih; nekateri delavci so slučajno zunaj slišali skoro vse te besede. Zato se je med delavci brzo kakor ogenj raznesla vest o tem pogovoru. Vsi so žalovali in se bali, da ne bi Mirko zapustil Rude. Zatorej sklenejo delavci med sabo, da odpošljejo tri

može k Mirku in h Grčarju, da se ta stvar še poravna, če količkaj mogoče. Odposlanci razodenejo tvorničarju, kako zelo vsi delavci cenijo svojega poslovodjo, ki se jim kaže pri vsaki priliki jako prijaznega. In ko mu še povedo, kako deli Mirko Poštenjakovič posebno zadnji čas denar in živež med najubožnejše delavce, kolikor mu dopuščajo razmere, tedaj se Grčarju srce omehča, da obljubi delavcem pomoč.

Tvorničar je bil ves drugačen, ko je stopil Mirko po odhodu omenjenih delavcev predenj. „Gospod Mirko, vi ste res vredni svojega priimka, zakaj istinito ste poštenjakovič! Česar ni premogla vaša beseda, to je doseglo vaše delo. Pripravljen sem, storiti vse po vaših nasvetih, in tako, mislim, ostaneva stara prijatelja. Kaj ne, da me ne zapustite?“

Ginjen prime Mirko tvorničarja za poproženo roko ter obljubi, da še ostane v stari službi. Od radosti mu je žarelo oko, ker ga je navdajala zavest, da je zopet koristil trpečemu sobratu! —

* * *

Kdor je poznal Rudo takrat, ko se je bil tja naselil Mirko in je ta kraj in njegove razmere zopet videl po desetih letih, je moral priznati veliki napredek, ki je delal

Mirku kot provzročitelju tega napredka vso čast. Ne le, da so se širili tvorniški prostori in da je zmerom raslo število delavcev — tudi življenje med ljudmi, ki so tu bivali, se je bilo predrugačilo jako veselo. Beda, ki je bila vladala tukaj, je izginila skoro povsod. Prej je premnogokrat nočni mir dramilo pusto vriskanje in razgrajanje pijanih delavcev, a zdaj si slišal često lep, krepak moški zbor delavcev in vaških mladeničev, ki so imeli za petje veselje in sposobnost. Tudi novo šolo so sezidali, in lepa zbirka knjig je vrlo dobro služila delavcem v zabavo in pouk. Zdravnik, ki ga je plačevala tvornica, je skrbel za zdravje delavcev. Denarnica za bolnike in za stare delavce (ki jo je bil ustanovil gospod Grčar, podarivši lepo vsoto), je storila, da se delavci niso bali prihodnosti. Vse je bilo kakor prerojeno, a veselje do dela je bilo občno.

Poslovodja Mirko, ki so ga vsi spoštovali, je gledal ponosen to izpremembo. Ce se je ob nedeljah, brhkega sinčka za roko vodeč, izprehajal s soprogo po gozdu in po polju, jej je pripovedoval, kako se je polagoma vse tako izpremenilo in kako je srečen, da ga je usoda privedla prav semkaj. Ali pa se je spominjal mojstra Mlakarja, ki je šel precej hitro za svojo ženo v grob, zapustivši Mirku znatno premoženje; to pa

zato, ker ni imel sorodnikov in je rudskega poslovodjo zelo ljubil.

Mati Mirkova je bila zadnji čas zelo oslabela od starosti, tako celo, da ni mogla več zapustiti zložne sobice. Vendar je bila še vedrega duha in je še doživela nepričakovano veselje, da je videla svojega nekdaj ubožnega sina — lastnika rudske tvornice!

To se je zgodilo tako-le: Gospod Grčar je zadnji čas pogostoma hudo bolehal. Nekega dne pride Mirko k njemu, da zve, kako mu je in ga vpraša o neki službeni reči. Pri tej priliki vpraša tvorničar Mirka nenadoma, ali ne bi kupil tvornice, ki se je bila lepo razcvela. Mirko se tej Grčarjevi izjavi nasmehne; zakaj mislil je, da se tvorničar le šali. Imel je res znatno premoženje; a to pač ni zadoščalo, da bi si kupil — tvornico. To tudi Grčarju naravnost pove, ko mu ta ponovi vprašanje. „Vem, vem“, ga zavrne bolnik, „a kljubu temu ne mislite, da se šalim. Moje stanje je tako, da lahko kdaj umrjem nagloma. Nikakor pa ne bi hotel, da bi tvornica, ki ste jo največ povzdignili vi, prišla po moji smrti v nespretne roke ter bi potem vse šlo rakovo pot. Ali ne mislim prav, če želim, da bi mi bili vi naslednik? Bil je čas, ko se nisem menil za to, ali me ljudje ljubijo. Toda

zadnja leta so me izučila, da je človek srečen, če ga mnogi spoštujejo in ljubijo. Zdaj si pa še želim, da bi se dobro govorilo za mano. Pomagajte mi pri tem, ljubi gospod Mirko! Kar se pa tiče kupa, vam povem, da toliko že premorete — —."

Mirko se zgane. Prve trenutke se nikakor ni mogel ohrabriti. Vse mu je prišlo hitro in nepričakovano; mislil je, da se mu le sanja. In vendar, bdel je, resnično bdel ter je čutil, kako mu je bolnik prijazno stiskal roko!

Kar se je zdaj zgodilo, to je ob kratkem povedano: Preden je minil teden po tem pogovoru, je Grčar svojo tvornico pravokrepno izročil Mirku Poštenjakoviču. Dosedanji glavni delavec Ratko Trn pa je postal poslovodja, katere časti se zdaj ni več branil. Na večer tega dne so napravili tvorniški delavci v gostilniški dvorani lepo veselico, katere sta se udeležila tudi stari in novi lastnik rudske tvornice. In ko se je poslednji v preprostem, a presrčnem govoru poslovil od ustanovitelja rudske tvornice in ko je obljubil, da bode svojim podložnikom vselej dobrohoten in pravičen gospodar, se je oglasil iz sto grl navdušen: „Živio!", da se je kar dvorana stresla.

Mirko Poštenjakovič je tudi zvesto izpolnjeval svojo obljubo. Lenuhe, izvržke

človeštva, je zmerom zaničeval; a pridnim, dobrim ljudem je bil ljubezniv pomočnik. Istotako je bil očetovski svetovalec vsem, ki so se mu dali voditi. Rudska tvornica se je od leta do leta povzdigovala bolj in bolj. Sčasoma je postala vzorno podjetje, čigar dobri glas je sezal preko deželne meje. Mirko Poštenjakovič pa si je pridobil visoke časti; a zaraditega ni pozabil, kaj je bil nekdaj, ter ni bil prevzeten. Izvrstno slove stavek na krasnem spomeniku, ki stoji na njegovem grobu:

„Bil je mož — poštenjak“.